

Antti Koskela

Hanskat tippui

Lakkojen historia
ja vaikutus yhteiskunnassa

KALEVI SORSA -SÄÄTIÖ

HANSKAT TIPPUI

Antti Koskela

Hanskat tippui

LAKKOJEN HISTORIA JA VAIKUTUS YHTEISKUNNASSA

KALEVI SORSA -SÄÄTIÖ 2019

© KIRJOITTAJA JA KALEVI SORSA -SÄÄTIÖ SR

KANSI JA TAITTO: FREDRIK BÄCK

PAINO: COPY-SET OY, HELSINKI 2019

ISBN 978-952-5689-88-4 (NID.)

ISBN 978-952-5689-89-1 (PDF)

Sisällys

1. Johdanto	7
2. Työtaisteluiden historiaa Suomessa ja muualla	9
3. Funktionaalinen tulonjako	17
4. Työtaistelumahdollisuuksiin vaikuttavat ulkoiset tekijät ja julkinen mielipide	25
5. Työtaisteluiden sääntely Suomessa ja kansainvälisesti	36
6. Lakkojen kustannusten ja vaikutusten arviointi	42
7. Työtaistelutyypit ja niiden esiintyminen Suomessa	57
8. Onko Suomi lakkoherkkä maa? Historiallinen ja kansainvälinen tarkastelu	74
9. Johtopäätökset	85
Lähteitä ja lisätietoa aihepiiristä	88
Termiluettelo	91
Kuvioluettelo	93

1. Johdanto

LAKOT EIVÄT ole erityisen suosittuja. Niiden hedelmät sen sijaan ovat.

Yleinen ja yhtäläinen äänioikeus on suoraa seurausta vuoden 1905 suurlakosta, jonka keskeisiin vaatimuksiin se kuului. Tsaari Nikolai II myöntyi lakkoilijoiden vaatimuksiin, ja kevään 1907 vaaleissa eduskuntaan valittiin ensimmäiset 19 naista.

Työtaistelut liitetään julkisessa keskustelussa usein ainoastaan palkankorotusvaatimuksiin, vaikka niillä on monesti myös yhteiskunnallista merkitystä. Usein työehdot ja ansiot ovat lakkojen taustasyynä, vaikka työtaistelu on myös yhteiskunnallisen muutoksen ja poliittisten päämäärien väline.

Yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden ohella suomalaisten lakkojen yhteiskunnallisia vaikutuksia ovat olleet muun muassa Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen ja ammatillisen työväenliikkeen väliaikainen jakautuminen kahtia sekä valtakunnansovittelijan viraston perustaminen vuonna 1962. Toki varsinaisia palkankorotuksia ja edunvalvontatavoitteita on saavutettu, kuten viisipäiväinen työviikko 1960-luvun lopulta, lomarahat vuodesta 1971 alkaen tai pekkaspäivät vuodesta 1986 alkaen.

Laajempaa yhteiskunnallista vaikutusta kuvaa sekin, että koko työväenluokka ei ole aina ollut työtaisteluiden kautta saavutettavien yleissitovien työehtosopimusten kannalla. Kommunistien taistolainen vähemmistösiipi vastusti työehtosopimuksia ja tupo-neuvotteluita. Vaatimus kuului: ”Alas tulopolitiikka, alas luokkasopu!”

Maissa, joissa työväenliikkeen työtaisteluvalmius on heikko tai toimintamahdollisuudet muutoin ovat vähäiset, tuottavuuden kasvusta leijonanosaa kertyy työnantajille. Ilman lakkoihin kykenevää työväenliikettä tulonjako muodostuu pääomaa ja parhaimmin tienaavia suosivaksi. Työväenliikkeen työtaisteluvalmiuksien heikentyessä sekä työväestön taloudellinen että poliittinen asema tyyppillisesti heikkenevät. Palkansaajien tärkein keino saada heille kuuluva osuus tuottavuuden

8 kasvusta ja turvata oma asemansa yhteiskunnan kehityksessä on toimiva ammattiyhdistysliike ja sen riittävä valmius uhata työtaistelulla.

Riittävän tasainen työn ja pääoman välinen tulonjako taas on välttämätön edellytys sille, että yhteiskunta kehittyy ihmisten taloudellisen ja sosiaalisen aseman kannalta tasapuolisesti. Lakko onkin paitsi hyödyllinen, myös välttämätön väline luokkayhteiskunnan torjumiseksi.

Työtaisteluiden ymmärtäminen on myös välttämätöntä työväenluokan sosiaalishistorian ymmärtämiseksi. Järjestäytyneen työväenliikkeen synty ja kehitys liittyvät vahvasti lakkoihin.

Yhteiskunnan kehityksen kannalta erittäin keskeisiä työtaisteluita ja niiden toimenpidevalikoimaa on tutkittu yllättävän vähän. Esimerkiksi työtaisteluiden kustannusvaikutusten arviointi on perustunut lähinnä arvauksiin tai tuntumaan, vaikka ”lakkojen hintalappu” on mediaa eniten kiinnostava asia työtaisteluiden ollessa ajankohtaisia. Näin ollen lakkojen historiasta, käytännöistä ja vaikutuksista on tarpeellista laatia yhteenveto.

2. Työtaisteluiden historiaa Suomessa ja muualla

YHTEISKUNTIEN HISTORIASSA lakot eivät ole uusi asia. Ensimmäiset maininnat työtaisteluista ovat antiikin ajoilta, mutta sanan nykymerkitystä vastaavia toimenpiteitä alkoi esiintyä laajemmin teollisen vallankumouksen aikaan 1700-luvun lopulla ja 1800-luvulla.

Työtaistelu poliittisena toimenpiteenä ja työtaistelu palkankorotusten vaatimuksen välineenä ovat kehittyneet erikseen ja eri aikaan. Sittenmin on muodostunut tyypilliseksi, että työtaisteluita käytetään molempiin tarkoituksiin, joskus jopa samanaikaisesti.

Ensimmäinen lakko väärinkäytösten protestina on Yhdysvaltain Virginiasta vuodelta 1619. Puolasta tuodut tervatyömiehet aloittivat lakon, kun heidän ei annettu äänestää Jamestownin siirtokunnassa pidetyissä vaaleissa. Virginia oli tuohon aikaan Englannin siirtokunta ja vain englantilaisille annettiin oikeus äänestää. Puolalaisten työmiesten lakko oli menestyksekkäs ja heille annettiin täydet äänestysoikeudet.

Ensimmäinen dokumentoitu maininta lakosta palkkaneuvotteluvälineenä on paljon uudempi, Englannista vuodelta 1768. Vuoden 1768 huhtikuussa englantilaiset merimiehet Sunderlandin satamassa uhkasivat vetää alas satamassa olleiden laivojen purjeet (*strike down*) ja estää niitä purjehtimasta, ellei heidän palkkojaan nosteta. Toimenpide onnistui ja merimiehet saivat palkankorotukset.

Kuukautta myöhemmin Thamesin merimiehet toimivat samoin, mutta tällä kertaa purjeet todella vedettiin alas. Siten voidaan kiistellä, toteutuiko ensimmäinen dokumentoitu lakko Sunderlandissa vai Lontoossa. Ehkä Sunderlandin tapaus voidaan tulkita nykytermein lakonuhaksi ja Thamesin tapahtumat varsinaiseksi lakoksi.

Vuodesta 1768 lähtien termi ”strike” muodostui englannin kielessä lakkoa tarkoittavaksi yleisanaksi.

1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa työtaistelut vähitellen yleistyivät teollistumisen yhteydessä. Greenin (1998) tutkimuksen mukaan

10 pelkästään Lontoossa käytiin vuosina 1790–1870 lähes 300 dokumentoitua työtaistelua, joista valtaosa oli lakkoja.

Lakot olivat aiemmin hyvin riskialttiita tapahtumia työväestölle. Aiheen lainsäädäntöä ei juuri ollut eikä työväestöllä ollut useinkaan säästöjä turvamaan lakonaikaista elantoa. Toisaalta työväestön olosuhteet olivat niin huonot, että lakkoihin silti ryhdyttiin. Francis Placen tiedetään lausuneen vuonna 1824, että lakot eivät voi olla tehokkaita, paitsi silloin kun ne ovat välttämättömiä. Niin riskialttiita, dramaattisia ja yhteisön elämää sotkevia ne tuon ajan työläisyhteisöille olivat.

KIRJALTAJIEN LAKKO 1872 – SUOMEN ENSIMMÄINEN TYÖTAISTELU

Suomen ensimmäinen työtaistelu oli Helsingin latojien lakko huhtikuussa 1872. Tällöin Helsingin Kirjatyöntekijäin lukuyhdistys vaati urakkapalkkojen korottamista. Yhteensä 45 latojaa aloitti lakon, joka kesti neljä päivää. Suomen ensimmäinen työtaistelu oli käyty. Lakon seurauksena latojat – 1800-luvun termein *taiturit* – saivat noin 15 prosentin urakkapalkan korotuksen.

Lakon toteuttanut Helsingin Kirjaltajien Lukuyhdistys oli myös Suomen ensimmäinen järjestäytynyt ammattiosasto. Yhdistys oli perustettu huhtikuussa 1869 ja tarkoitukseksi oli kirjattu mielenkiintoisesti ”raitit elämäntavat, ammattikysymykset ja yhdessä oleminen”. Vuonna 1885 nimi muutettiin Helsingin Kirjaltajain Yhdistykseksi.

Kirjaltajat kannattivat tuolloin niin sanottua *wrightilaista* työväen-aatetta, joka korosti sosialistisen työväenliikkeen sijaan yhteistyötä työnantajien kanssa. Sama yhdistys on vastuussa myös Suomen ensimmäisen vapputilaisuuden järjestämisestä vuonna 1890 ja ensimmäisestä valtakunnallisesta työehtosopimuksesta vuonna 1900. Työehtosopimuksessa sovittiin muun muassa työpäivän pituudesta, palkkauksesta sekä naisten ja miesten yhdenvertaisesta asemasta.

Toiminnan järjestäytyttyä ympäri maata kirjaltajat perustivat myös ensimmäisen varsinaisen ammattiliiton. Suomen Kirjaltajaliitto perustettiin vuonna 1894 eli 22 vuotta ensimmäisen työtaistelun jälkeen.

Suomi oli vuonna 1905 vielä osa Venäjän keisarikuntaa. Näihin aikoihin Euroopassa tapahtuneilla lakoilla oli usein vallankumouksellinen luonne. Niin myös vuoden 1905 suurlakolla. Lakko liittyi niin kieli-
politiikkaan, Suomen asemaan suurruhtinaskuntana, sisäpoliittiseen
valtataisteluun suomalaisten kesken kuin työläisten asemaan ja työ-
ehtoihinkin.

Lakkoilu alkoi Venäjällä tammikuussa 1905. Suomeen levottomuus
levisi Pietarin olojen jo rauhoittuessa. Vuoden 1905 lakkojen tavoitteet
Venäjällä ja Suomessa olivat erilaiset. Kun Venäjällä tavoitteena oli
demokraattisempaan päätöksentekoon siirtyminen tsaarin yksin-
valtiuden sijasta, Suomessa tähdättiin ennen kaikkea yleiseen ääni-
oikeuteen.

Suurlakko alkoi Helsingissä ja Tampereella lokakuussa 1905. Tehtaat,
virastot, koulut ja kaupat suljettiin. Suurlakko on luokiteltava yleis-
lakoksi sen valtakunnallisen kattavuuden perusteella. Suomessa lakko
kesti noin viikon ja päättyi 6. marraskuuta 1905.

Lakon seurauksena muodostettiin Leo Mechelinin johtama senaatti
1. joulukuuta 1905. Senaatti sääti suomalaisille yleisen ja yhtäläisen ääni-
oikeuden sekä useita kansalaisvapauksia, kuten yhdistymisvapauden.
Tsaari Nikolai II vahvisti uuden vaalilain ja valtiopäiväjärjestyksen
heinäkuussa 1906.

Lakon alkaessa kansalaisilla ei vielä ollut vakiintunutta käsitystä
siitä, millaisia mahdollisuuksia suurlakon kaltaisella toimenpiteellä
on saavutettavissa. Suurlakon tavoitteiden pääosin toteuduttua monet
olivat yllättyneitäkin. Lausuttiin: ”mikä mahtava, mikä suunnaton
taisteluase onkaan suurlakko”¹

Myös Suomen ensimmäisen ammatillisen keskusjärjestön perusta-
minen tuli suurlakon yhteydessä väistämättömäksi. Suomen Ammatti-
järjestö perustettiin 15.4.1907 Tampereella. Kokouksessa päätettiin muun
muassa, että ammatillista järjestäytymistä on ajettava luokkataistelun
periaatteen pohjalta yhdessä Sosialidemokraattisen puolueen kanssa.

¹ *Kansa kaikkivaltias – Suurlakko Suomessa 1905.*

Lisäksi ensimmäisen venäläistämiskauden voidaan katsoa päättyneen vuoden 1905 suurlakkoon ja Suomen Ammattijärjestön perustamiseen vuonna 1907. Uuden valtiopäiväjärjestyksen valmistelu aloitettiin ja Suomen suurruhtinaskunnan autonomia palautettiin vuotta 1899 edeltäneeseen tilanteeseen, jolloin Suomella oli oikeus säätää omia lakejaan.

Suurlakon poliittiset tavoitteet siis pääosin toteutuivat. Äänioikeuttujen lukumäärä nousi aiempaan säätyjärjestelmään verrattuna noin 126 000:sta miehestä noin 1 273 000 mieheen ja naiseen. Ensimmäisissä yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen perustuneissa eduskuntavaaleissa maaliskuussa 1907 eduskuntaan valittiin 19 naista.

VUODEN 1917 YLEISLAKKO

1917 oli Suomen itsenäistymisen vuosi. Ennen joulukuun itsenäisyyspäivää ehti kuitenkin tapahtua paljon. Maaliskuussa 1917 tsaari Nikolai II luopui vallasta jättäen valtakunnan sotkuiseen tilanteeseen.

Vuoden aikana koettiin vakavaa elintarvikepulaa ja sosialidemokraatit menettivät enemmistönsä lokakuun alussa pidetyissä eduskuntavaaleissa. Tästä huolimatta puolue jätti marraskuun alussa Me vaadimme -julistuksen, jossa vaadittiin muun muassa elintarvikepulan ja työttömyyden lievittämistä sekä suojeluskuntien lakkauttamista.

Tilanne jyrkistyi Venäjän lokakuun vallankumouksen jälkeen, joka länsimaisen kalenterin mukaan tosin tapahtui marraskuun 7. päivä. Vallankumouksen ja aseisiin tarttumisen kannatus nousi Suomen suurruhtinaskunnassakin. Sosialidemokraattien vasemmistosiipi kannatti aseellista vallankumousta ja maltillisemmat kannattivat yleislakkoa. Vladimir Lenin, joka oli noussut Venäjällä valtaan, yllytti Suomen työväkeä ”ottamaan vallan järjestäytyneen työväen käsiin”.

Vuoden 1917 loppuvuoden tapahtumia kuvaakin työväenliikkeen hajanaisuus ja kyvyttömyys päättää, oliko tavoitteena laajan lakon kautta saatavat työehtojen ja työväestön olojen parannukset, vaiko aseellinen vallankumous. Maltillisempi siipi oli niskan päällä ja yleislakko aloitettiin 14. marraskuuta.

Jako oli myös maantieteellinen. Osassa maata aseelliset työväenkaartit alkoivat vahtia lakon pitävyyttä. Eräänlainen lakkovahtien

äärimmäinen muoto siis. Eräissä kaupungeissa punaisten kaartit eivät myöskään olisi halunneet lopettaa lakkoa, koska pelkäsivät aiheellisesti rangaistuksia ja kostoja. Lakon aikana käydyissä väkivaltaisuuksissa oli nimittäin kuollut noin yli 30 henkilöä, jotka pääosin olivat porvarillisia.

Lakko päätettiin 20. marraskuuta, osittain tavoitteena saada aikaan punainen hallitus. Tämä ei kuitenkaan onnistunut, vaan maahan valittiin porvarillinen senaatti, joka vastasikin eduskunnan porvarillista enemmistöä. Radikaalimman työväestön piirissä tämä oli ankara pettymys ja vallankumouksen haave kehittyi. Punakaartien perustaminen kiihtyi ja vuoden 1918 sisällissotaan johtanut liikehdintä sai alkunsa.

Sosialidemokraattisen puolueen sisäiset välit eivät koskaan tästä eheytyneet, vaan radikaalimpi siipi, josta muodostui Suomen kommunistinen puolue SKP, pakeni vuotta myöhemmin Moskovaan. Sosialidemokratian ja kommunismin tiet olivat Suomessa erkaantuneet pysyvästä.

UUODEN 1956 YLEISLAKKO

Maaliskuussa 1956 käyty noin kolme viikkoa kestänyt lakko johti laajempiin vaikutuksiin yhteiskunnassa ja politiikassa kuin varsinaisesti palkoissa tai työehdoissa. Kyseisen ajan yhteiskunnassa merkittävä kotitalouksien kuluerä oli ruoka. Maitotuotteiden nopealla hinnannousulla vuosina 1955–1956 oli tärkeä osansa palkankorotusvaatimuksissa ja lakon synnyssä. Hallitus esitti hyväksyttäväksi hintasäännöstelylakia, joka olisi hyvittänyt elintarvikkeiden hinnannousun palkansaajille.

SAK:n vaatimus oli vähintään 6 prosentin palkankorotus kaikille työntekijöille kuitenkin niin, että korotus olisi vähintään 15 markkaa. Vaatimus oli siis niin sanottu sekamuotoinen palkankorotuslinja, joka hyödyttäisi myös pienituloisia. Myöhemmin vaatimukseksi muotoutui 12 markan korotus.

Neuvottelut eivät johtaneet tuloksiin, ja SAK ilmoitti yleislakon alkavan 1.3., ellei vaatimukseen suostuta. SAK:ssakin aihe herätti ristivetoa, sillä kommunistit olivat hanakampia yleislakkoon ryhtymisessä. Maataloustuottajien keskusjärjestö MTK vastasi tähän ilmoittamalla ryhtyvänsä maataloustuotteiden luovutuslakkoon. Työnantajien kan-

nalta lakko tuli itse asiassa edulliseen aikaan, koska meri oli maaliskuun alussa vielä jäässä eikä vienti olisi siksi muutenkaan vetänyt, ja varastot olivat täynnä.

Lakon aikana asevoimat olivat valmiustilassa ja elintarvikkeiden jakeluhäiriöitä esiintyi. Lakon seurauksena puhkesi lukuisia väkivaltaisia yhteenottoja ja järjestyshäiriöitä ympäri Suomea.

Lakko kesti kolme viikkoa ja siihen osallistui ainakin 420 000 työntekijää. Lakko loppui 20.3.1956, kun työntajat suostuivat SAK:n vaatimuksiin. Sangan suurista palkankorotuksista huolimatta ansiotasoa ja ostovoima kehittyivät heikosti, sillä korkea inflaatio heikensi saavutettujen korotusten ostovoimaa merkittävästi. Ylipäätään lakossa saavutetut palkankorotukset eivät olleet tavanomaisempiin palkankorotuksiin verrattuna erityisen suuret.

Sen sijaan lakolla oli ainakin kaksi merkittävää yhteiskunnallista seurausta. Toinen oli valtakunnansovittelujärjestelmän syntyminen vuonna 1962 ja toinen oli Sosialidemokraattisesta puolueesta lohjennut Työväen ja pienviljelijöiden sosialidemokraattisen liiton TPSL:n perustaminen vuonna 1957. Tämä johti myös ammattiyhdistysliikkeen hajoamiseen. SAK:lla ja Sosialidemokraattisessa puolueessa vähemmistöön jääneillä oli läheiset suhteet. Vuonna 1960 perustettiin Suomen Ammattijärjestö kilpailemaan vasemmistolaisemman SAK:n kanssa.

Socialidemokraattisen puolueen ”skogilainen” vähemmistösiipi liittyi takaisin SDP:hen vasta vuonna 1964. Ammattiyhdistysliikkeen yhdistyminen toteutui vasta marraskuussa 1969. Työväen urheiluliikkeessä eheytyminen kesti vieläkin pidempään.

Vielä 1950-luvulla kotitalouksien suurin kuluerä oli ruoka ja muut alkoholittomat elintarvikkeet. Elintarvikkeiden hinnannousu olikin merkittävä taustavaikuttaja useissa lakoissa. Nykyään kotitalouksien ylivoimaisesti suurin kuluerä on asuminen, eikä minkään elintarvikkeen hinnannousulla ole ollut 2000-luvulla suurta vaikutusta työmarkkinoihin.

Epäonnistuneesta tai vähintään työväenliikkeen pyrkimyksille haitallisia vaikutuksia tuoneesta lakosta tunnetuin esimerkki on Britannian kaivoslakko vuosina 1984–85.

Lakon taustalla oli oikeistopääministeri Margaret Thatcherin pyrkimys sulkea noin 20 valtion omistamaa hiilikaivosta. Monen hiilikaiivospaikkakunnan työ ja toimeentulo oli riippuvainen näistä kaivoksista, joten niiden sulkeminen olisi aiheuttanut laajaa ahdinkoa. Työpaikkoja olisi menetetty noin 20 000.²

Thatcherin kritiikki kaivosteollisuutta kohtaan perustui ennen kaikkea alan nauttimiin elinkeinotukiin, jotka Thatcherin mielestä vääristivät taloutta ja tulivat veronmaksajille kalliiksi.

Lakko kesti lähes vuoden ja sen aiheuttamat työpäivien menetykset olivat yli 26 miljoonaa työpäivää. Lakkoon osallistuneita oli enimmillään 142 000.

Lakko synnytti myös väkivaltaisuuksia. Kesäkuussa 1984 Yli 120 ihmistä loukkaantui Rotherhamin lähellä käydyssä kamppailussa, jossa noin 5 000 lakkoilijaa yritti sulkea lakon aikana toiminnassa olleen kivihiililaitoksen. Lisäksi viisi ihmistä loukkaantui poliisin ja lakkovahtien yhteenotossa Maltbyssä syyskuussa 1984.

Brittiläisen lain mukaan lakkoon ryhtymisestä on äänestettävä ammattiliitossa. Koska kaivosmiesten ammattiliitto National Union of Mineworkers ei ollut toiminut näin, lakko todettiin oikeudessa laittomaksi.

Epäonnistuneen lakon seurauksena suurin osa Britannian hiilikaivosista suljettiin ja ay-liikkeen painoarvo brittipolitiikassa romahti.

Alasoinin (1985) mukaan onkin tyypillistä, että työtaistelun lopputulokset muuttaa voimasuhteita. Näillä muutoksilla voi myös olla vaikutuksia kansalliseen politiikkaan. Britannian tapahtumat 1984–1985 ovat tästä hyvä esimerkki. Margaret Thatcherin pääministerikausien aikana muun muassa laillista lakkoilua vaikeutettiin, lakkoilijoiden

2 http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/september/28/newsid_2540000/2540813.stm

16 puolisoilta poistettiin rahallinen tuki, eläke-etuja heikennettiin ja liittojen osallistumista neuvotteluihin työnantajien ja hallituksen kanssa rajoitettiin.³ Työtaistelumahdollisuuksien heikentyessä työväestön sekä taloudellinen että poliittinen asema huononevat.

3 Neil J. Mitchell, "Where traditional Tories fear to tread: Mrs Thatcher's trade union policy." *West European Politics* 10#1 (1987): 33–45.

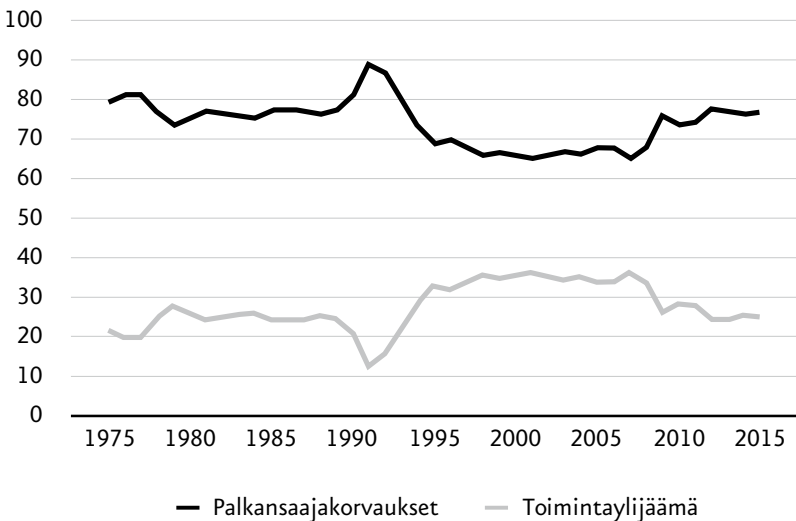
3. Funktionaalinen tulonjako

SANAHIRVIÖ FUNKTIONAALINEN tulonjako tarkoittaa tuotannon-tekijätulojen jakautumista palkkatulon ja yritysten voittojen välille. Mitä pienemmät ovat palkat, sitä suuremmat ovat yritysten voitot ja sama toisinpäin. Loppujen lopuksi taloudellisissa voima-suhteissa on kyse tästä.

Alla olevassa Tilastokeskuksen graafissa kuvataan Suomen funktionaalista tulonjakoa vuosina 1975–2015. Havaitaan, että palkansaajakorvausten osuus oli 1970- ja 1980-luvulla noin 75–80 prosenttia arvonlisäyksestä, mutta 1990-luvun lopun ja 2000-luvun alun nousukaudella osuus oli vain noin 65 prosenttia. Graafissa ”toimintaylijäämä” viittaa yritysten voittoihin.

Mikä selittää tämän? Miksi palkansaajat saivat ulosmitattua 1970-luvulla arvonlisäyksen kasvun palkansaajatuloiksi, mutta parikymmentä vuotta myöhemmin eivät?

Kuvio 1. Palkkatulojen ja voittojen osuudet yritysten arvonlisäyksestä 1975–2015, %

Koska funktionaalinen tulonjako lasketaan niin sanotusta alkuperäisestä tulosta, siihen ei vaikuta palkansaajien tai yritysten verotus. Siten verotus ei ole syynä graafissa näkyvään eroon.

Käytännössä ammattiyhdistysliike ei onnistunut 1990-luvun laman jälkeisenä nousukautena ulosmittaamaan arvonlisäyksen kasvua palkoiksi siinä määrin, että funktionaalinen tulonjako olisi pysynyt esimerkiksi 1980-luvun tasolla.

Funktionaalista tulonjakoa on muutettu viime vuosinakin. Tilastokeskuksen Olli Savelan arvion mukaan Vuonna 2016 hyväksytty kilpailukyky sopimus kasvatti voittojen osuutta 1,7 prosenttiyksiköllä.⁴ Tämä koostui muun muassa työnantajien maksamien työeläkemaksujen, työttömyysvakuutusmaksujen ja sosiaaliturvamaksun alentamisesta. Funktionealisessa tulonjaossa työnantajien maksamat palkansaajien eläke- ja sosiaaliturvamaksut nimittäin lasketaan palkansaajakorvauksiksi.

Havainto on, että myös poliittiset voimasuhteet vaikuttavat tulonjakoon työn ja pääoman välillä merkittävästi.

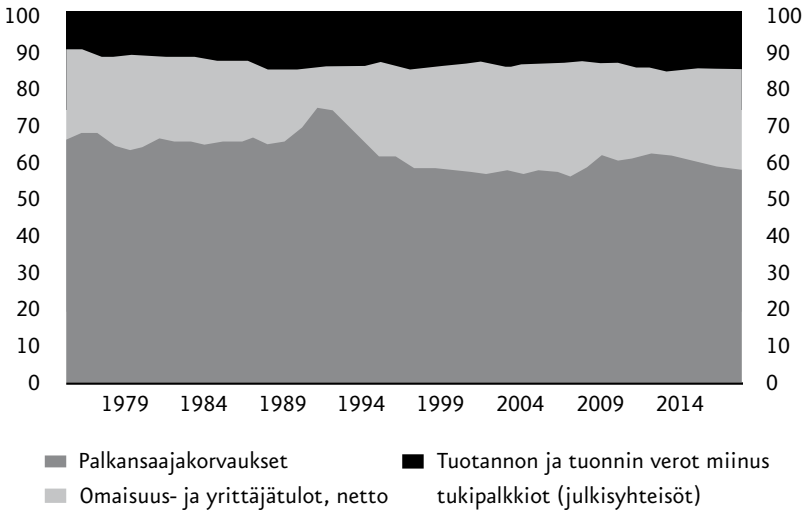
Kyyrän (2002) havainnon mukaan funktionaalinen tulonjako alkoi muuttua pääoman hyväksi suurimmassa osassa Länsi-Eurooppaa jo 1980-luvun alussa. Pohjoismaissa tämä kehitys voimistui 1990-luvulla.

Jos kansantuloa eritellään niin, että myös tuotannon ja tuonnin verot otetaan huomioon, kuvaaja näyttää alla olevalta. Kuviosta nähdään sinisen osan eli palkansaajakorvausten trendinomainen lasku vuosikymmenien aikana.

4 <https://www.stat.fi/tietotrendit/blogit/2016/kilpailukyky sopimus-muuttaa-funktionaalista-tulonjakoa/>

Kuvio 2. Kansantulon erittely 1975–2018, % kansantulosta

Lähde: Tilastokeskus / Kansantalouden tilinpito

1990-luvun talouskriisin seurauksena funktionaalisen tulonjaon taso on muuttunut siten, että omaisuus- ja yrittäjätulon osuus kansantulosta kasvoi noin 25 prosentista noin 35 prosenttiin. Talouskriisit nostavat palkansaajakorvausten osuutta kansantulosta hetkelliseksi pääoma- ja yritystulojen alentumisen vuoksi. 2008- finanssikriisin jälkeen tilanne palautui sitä edeltäneelle tasolle, joka oli puolestaan 1990-luvun kriisin jälkeisen politiikan tulosta.

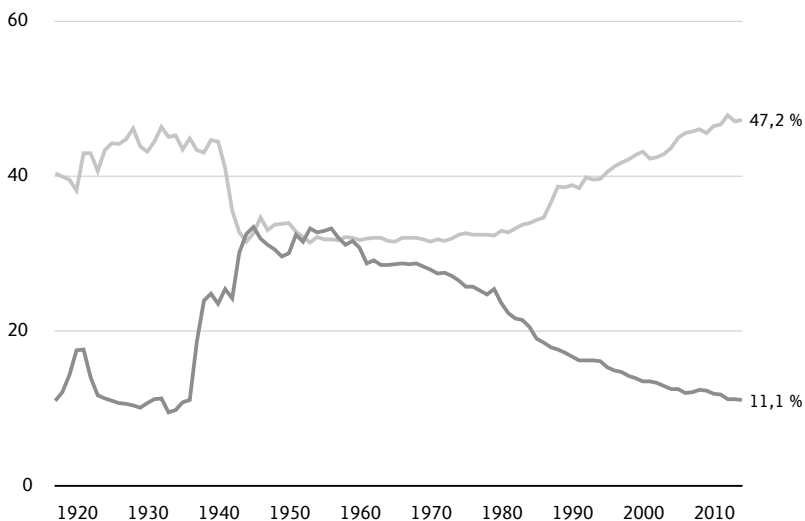
Johtopäätös on, että suomalainen ammattiyhdistysliike voisi olla vahvempikin. Se mekanismi, jolla arvonlisäyksen kasvua ulosmitataan palkansaajille, on ammattiyhdistysliikkeen kollektiivinen palkkaneuvottelu.

Ay-liikkeen heikentyessä yritysten voittojen osuus arvonlisäyksestä kasvaa – ja hyvätuloisimman prosentin osuus kaikista ansioista kasvaa, kuten nähdään alla olevassa Yhdysvaltoja kuvaavassa kuviossa.

Kuvio 3. Järjestäytymisaste ja hyvätuloisimman 10 %:n osuus ansioista

Yhdysvalloissa, %

Lähde Economic Policy Institute

Kun ammattiliittojen jäsenten osuus työllisistä on laskenut, hyvätuloisimman kymmenen prosentin osuus tulojaosta on samaa tahtia noussut. Toisin sanoen ammattiyhdistysliike ei ole heikentyessään kyennyt pitämään huolta tulojaon riittävästä tasaisuudesta.

Yhdysvalloissa tulonjakoa ovat entisestään jyrkentäneet hyvätuloisia ja pääomatuloja suosivat verouudistukset, mutta koska funktionaalinen tulonjako ei huomioi veroja, jätetään verouudistusten vaikutukset tässä käsittelemättä.

Card (1998) on selvittänyt liittojen järjestäytymisasteiden vaikutusta tuloeroihin. Hänen johtopäätöksensä on, että järjestäytymisasteiden *nousu* Yhdysvaltojen julkisella sektorilla on vähentänyt tuloeroja. Samaan aikaan järjestäytymisaste on laskenut erityisesti matalasti koulutetuilla miehillä, joiden ansiot ovatkin jääneet pahasti jälkeen yleisestä ansionoususta.

Mishel (2012) on tutkimuksessaan selvittänyt Yhdysvaltojen keski-luokan ja työväenluokan ammatillista järjestäytymistä ja ansiokehi-

tyksiä. Liittojen järjestäytymisasteen heikentyminen selittää arviolta kolme neljäsosaa valkokaulustyöntekijöiden ja työväenluokkaisten ansioeron kasvusta. Samalla korkeakoulutettujen ansiotason ero muihin verrattuna on kasvanut.

Mishelin keskeisiin havaintoihin kuuluu myös mustien ja latinoiden saama erityisen suuri hyöty liittojen jäsenyydestä. Keskitetyn palkkasopimuksen piirissä olevien latinoiden ansiot ovat 23,1 prosenttia muita korkeammat ja mustien 17,3 prosenttia. Valkoisten (*caucasian*) saama hyöty on ”vain” 10,9 prosenttia.

Havainto selittyy mustien ja latinoiden kokemalla syrjinnällä. Heikommissa asemassa työmarkkinoilla olevien ryhmien saama hyöty keskitetystä palkkasopimuksista on erityisen suuri. Siten keskitetyt palkkasopimukset edesauttavat myös tasa-arvoa, mikä on Yhdysvaltain kaltaisessa maassa korostuneen tärkeää.

Walters ja Mishel (2003) havaitsevat, että nimenomaan toimialan järjestäytymisaste ratkaisee palkkakehityksen. Ei siis yksittäisen yrityksen työntekijöiden järjestäytyminen. Esimerkiksi aloilla, joilla järjestäytymisaste on korkea, myös järjestäytymättömillä työpaikoilla työskentelevien palkat ovat korkeammat kuin sellaisilla aloilla, joissa järjestäytymisaste on matala. Siten järjestäytymisaste ja kollektiiviset palkkasopimukset auttavat myös järjestäytymättömiä työntekijöitä.

Lisäksi Walters ja Mishel ovat selvittäneet, että liittoihin kuuluvilla työntekijöillä on 18–28 prosenttia korkeampi todennäköisyys saada työnantajan maksama terveystakuutus ja 23–54 prosenttia suurempi todennäköisyys saada työnantajan maksamaa eläkettä. Lisäksi järjestäytyneillä työntekijöillä on 26 prosenttia pidemmät lomat. Yhdysvalloissa, joissa lomat ovat hyvin lyhyitä eikä kaikilla ole pääsyä terveydenhuoltoon, tällaisten etujen merkitys on huomattava.

Näiden havaintojen valossa ammattiliitot ja keskitetyt palkkasopimukset ovat olleet Yhdysvalloissa aivan keskeisiä paitsi taloudellisen tasa-arvon edistämisessä, myös terveydenhuollon ja eläkkeiden turvaamisessa. Yhdysvaltain yhteiskunnallisen kehityksen kannalta olisikin keskeisen tärkeää saada vahvistettuja liittoja ja saada järjestäytymisasteet nousuun.

Vastaava ilmiö on nähty myös Isossa-Britanniassa. Työväenliikkeen asema heikkeni vuoden 1984 epäonnistuneen kaivoslakon seurauksena merkittävästi, ja pääministeri Margaret Thatcher sai paremmat mahdollisuudet edistää oikeistolaista ja ammattiyhdistysvastaista politiikkaansa.

Margaret Thatcherin pääministerikausien aikana muun muassa laillista lakkoilua vaikeutettiin, lakkoilijoiden puolisoilta poistettiin rahallinen tuki, eläke-etuja heikennettiin ja liittojen osallistumista neuvotteluihin työnantajien ja hallituksen kanssa rajoitettiin. Thatcherin näkemyksen mukaan työttömyys voitaisiin poistaa markkinaehtoisella palkkaneuvottelulla ja liittojen aseman heikentämisellä.

Thatcherin kolmen pääministerikauden aikana ammattiyhdistysliikkeen asema poliittisena voimana surkastui, jonka seurauksena koko yhteiskunnan rakenteet muutettiin hyvätuloisia ja omistavaa luokkaa suosivaksi, ja työväenliikkeen mahdollisuuksia ajaa etujaan heikennettiin.

Vastaus kysymykseen, voiko työväestön aseman jättää puhtaasti poliittisesti hoidettavaksi ilman ammatillista työväenliikettä, on että ei voi.

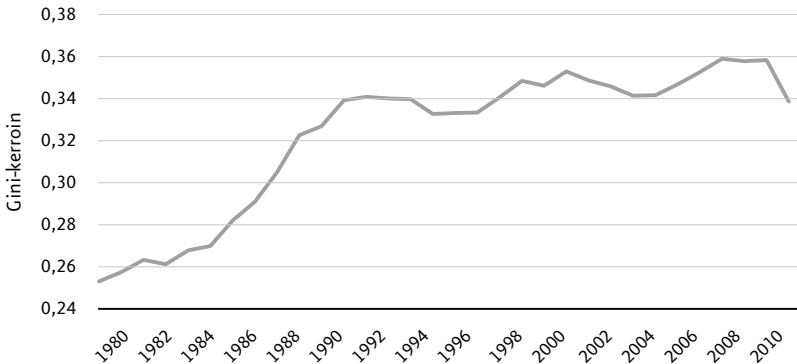
Ammattiliittojen aseman ja vallan heikentyminen johtaakin työväestön aseman heikentymiseen kahdella eri tavalla. Ensinnäkin, tuloerot kasvavat ja tulonjako muuttuu työväestön kannalta epäedulliseen suuntaan. Toiseksi, luokkaerot jyrkentyvät, kun työväestön mahdollisuus neuvotella asemansa parantamiseksi heikkenee ja sen aiempia edunvalvontakeinoja muutetaan laittomiksi. Charlwood (2013) kutsuu näitä kehityskulkujen areenoja nimillä *Economic Front* ja *Legal Front*.

Suomessakin nähdään vahvan ammattiyhdistysliikkeen työväkeä hyödyttävän vaikutuksen levittäytyvän yli pelkän palkkapolitiikan ja tulonjaon. Esimerkiksi ansiosidonnaisen työttömyysturvan kehityksessä ja suunnittelussa työmarkkinajärjestöjen rooli on ollut keskeinen. Palkansaajakeskusjärjestöt vaikuttavat myös työeläkejärjestelmän kehittämisessä palkansaajan etuja turvaavalla tavalla.

Tuloksena näkyy gini-kertoimen⁵ nopea nousu vuosien 1985 ja 1990 välillä. Sen jälkeen tilanne on ollut vakiintuneempi. Tärkeä havainto on, että poliittiset voimasuhteet eivät ole muuttaneet tulonjakoa Britanniassa kovin merkittävästi 1980-luvun jälkeen. Sekä Labour- että Tory-vetoisia hallituksia on ollut useita, mutta niiden vaikutus tulonjakoon on ollut suhteellisen pieni.

Kuvio 4. Gini-kerroin Isossa-Britanniassa 1979–2011

Lähde: Family Resources Survey

Thatcherin uudistusten aikana ja jälkeen ammattiliittojen jäsenten määrä laski nopeasti. Siitä voidaan päätellä, että ammattiliittojen vaikutusvallan menettäminen vaikuttaa jäsenmäärään ja sama toisinpäin. Britanniassa ammattiliittojen jäsenten määrä oli huipussaan vuonna 1980, jolloin jäsenmäärä oli hieman yli 13 miljoonaa. 1980-luvun aikana jäsenmäärä putosi 9,5 miljoonaan. Samalla järjestäytyneiden työntekijöiden osuus putosi 51 prosentista 43 prosenttiin työntekijöistä.

Yhdysvaltain ja Ison-Britannian esimerkit osoittavat, kuinka tärkeä vahva ja järjestäytynyt ammattiyhdistysliike on tasaiselle tulonjaolle. Jäsenmäärän ja toimintamahdollisuuksien heikkeneminen johtaa tulonjaon kärjistymiseen.

5 Gini-kerroin kuvaa tulonjakoa. Kerroin on 1,0 jos kaikki tulot keskittyvät yhdelle ihmiselle ja 0,0 jos tulot ovat täysin tasaisesti jakautuneet. Suomen gini-kerroin vuonna 2017 oli 27,7.

Jos riittävän tasainen tulonjako jätetään puhtaasti poliittisen päätöksenteon varaan, uhkia on useita. Ensinnäkin, tulonjako voi heittelehtiä kohtuuttomasti hallitusten ja niiden ideologioiden vaihtuessa. Funktionaalisen tulonjaon mahdollistama pitkäjänteisempi tulonjaon tasaisuus on tässä suhteessa parempi.

Toiseksi, verosuunnittelun houkuttelevuus kasvaa merkittävästi, jos tulonjakoa toteutetaan vain verottamalla. Jos työn ja pääoman tulonjakoa toteutettaisiin kohtuullisten palkankorotusten sijasta pelkästään verotuksella, pääomatuloja tulisi nimittäin merkittävästi korostaa.

Kolmanneksi, työsuhteiden ehdot saattavat jäädä jalkoihin, jos työntekijät eivät järjestäydy vaatimaan kohtuullista tasoa esimerkiksi työterveydessä ja eläkkeissä. Kollektiivisen palkkasopimisen yhteydessä nimittäin sovitaan usein myös muista ehdoista.

Kaikki tämä osoittaa, kuinka välttämättömiä ammattiyhdistysliike ja sen työtaistelumahdollisuudet ovat paitsi oikeudenmukaiselle tulonjaolle, myös koko yhteiskunnan tasapuoliselle kehitykselle ja luokkayhteiskunnan torjumiselle.

4. Työtaistelumahdollisuuksiin vaikuttavat ulkoiset tekijät ja julkinen mielipide

MITKÄ ASIAT vaikuttavat työväenliikkeen mahdollisuuksiin vaikuttaa työväestön poliittisiin ja taloudellisiin etuihin? Tutkimuksessa ja käytännössä on löytynyt lukuisia tekijöitä. Keskeisimmät niistä käydään läpi tässä:

SISÄISET TEKIJÄT

Keskeisimmät työtaistelumahdollisuuksiin vaikuttavat tekijät ovat ammattiliiton lakkokassan riittävyys ja liiton järjestäytymisaste. Lakkokassalla tarkoitetaan työtaisteluita varten kerättyä varantoa, josta maksetaan lakkoavustukset työntekijöille työtaistelun aikana. Järjestäytymisasteella tarkoitetaan alan työntekijöiden sitä osuutta, joka on järjestäytynyt ammattiliiton jäseneksi. Työehtosopimuksen yleissitovuudella taas tarkoitetaan sitä, että alan työehtosopimus koskee myös niitä yrityksiä ja työntekijöitä, jotka eivät ole järjestäytyneet.

Liitot varovat ilmoittamasta lakkokassansa suuruutta tarkkaan. Muutoinhan työnantajapuoli pystyisi laskemaan, kuinka kauan liitto voi maksaa tietyn suuruista lakkoavustusta jäsenilleen työtaistelun aikana. Siten työnantajat voisivat päätellä ammattiliiton lakon maksimikeston. Lakkokassan suuruutta voi arvioida ammattiliittojen taseiden perusteella. Esimerkiksi Kauppalehti on vuonna 2017 arvioinut,⁶ että silloisella Metalliliitolla oli 208 miljoonaa euroa lakkopuskuria ja Julkisten ja hyvinvointialojen liitolla JHL:llä 189 miljoonaa.

Työehtosopimus on yleissitova, jos yli puolet alan palkansaajista työskentelee sellaisille työnantajille, jotka ovat järjestäytyneet alan

6 <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/ammattiliitoilla-on-varaa-lakkoilla-merkittavimmilla-liitoilla-yhteensa-yli-miljardin-lakkovarat/29eca03c-f142-37d3-a481-7d9213cbo803>

työnantajaliittoon. Tai oikeastaan laki ei ole näin ehdoton, vaan yleissitovuuden määrittelee Työehtosopimuksen yleissitovuuden vahvistamislautakunta⁷. Lautakunnan päätöksestä voi valittaa Työtuomioistuimeen. Esimerkiksi hiusalan työehtosopimus ammattiliitto PAMin ja Suomen Hiusyrittäjien välillä ensin vahvistettiin yleissitovuuden vahvistamislautakunnassa syksyllä 2017 mutta sittemmin kumottiin työtuomioistuimessa kesäkuussa 2019.

Järjestäytymisaste vaikuttaa kahdellakin tapaa ammattiliiton mahdollisuuksiin. Ensinnäkin, mahdollisuudet saada työnantajan tuotanto keskeytettyä riippuu keskeisesti siitä, kuinka suuri osa työntekijöistä on ammattiliiton vaikutuspiirissä. Toiseksi, jos järjestäytymisaste on heikko, alan työehtosopimuksen yleissitovuus purkautuu, jolloin neuvoteltua työehtosopimusta ei tarvitse enää noudattaa niissä yrityksissä, jotka eivät ole työnantajaliiton jäseniä.

Eri alojen ja eri tyyppisen tuotannon välillä on luonnollisesti merkittäviä eroja sen suhteen, kuinka suuren osan työntekijöistä on oltava lakkohalukkaita, jotta toiminta saadaan tehokkaasti keskeytettyä. Toimialan keskittyneisyys vaikuttaa tähän suuresti. Suuret, vahvasti keskittyneet toimialat ovat helpommin pysäytettävissä kuin hajautuneet, pienistä toimipaikoista koostuvat alat. Pienissä yrityksissä yrittäjän ja hänen mahdollisten läheistensä osuus tehdystä työstä on suuri, joten työtaistelulla ei saada pysäytettyä tuotantoa.

Järjestäytymisasteen ohella ammattiliiton työtaistelumahdollisuuksiin vaikuttaa myös lakkohalukkuus, eli ovatko alan työntekijät valmiita lakkoon ja kestämaan taloudellisia menetyksiä. Tämä suure on vaikeasti mitattavissa ennen työtaistelun alkua, toisin kuin järjestäytymisaste. Oikeastaan vasta lakon lähestyessä nähdään, kuinka suuri osa alan työntekijöistä on valmis jäämään pois töistä työnantajien mahdollisista rikkurihoukutteluista huolimatta.

7 <https://tyoehdosopimuksenyleissitovuudenvahvistamislautakunta.fi/>

ULKOISET TEKIJÄT

Esimerkiksi Suomessa ja Ruotsissa ammattiyhdistysliikkeen pyrkimyksiä on helpottanut se, että myös työnantajapuoli ja (oikeistolaiset) poliittiset puolueet ovat pyrkineet ainakin jonkinasteisen hyvinvointivaltion syntymiseen. Pyrkimyksiä varsinaisen luokkayhteiskunnan palauttamiseen ja työväenluokan aseman merkittävään heikentämiseen on kyllä ollut, mutta ne ovat olleet huomattavasti vähäisempiä kuin pohjoismaiden ulkopuolella.

Swensson (2002) on havainnut, että Ruotsin työmarkkinoiden toimintatapojen muodostumisessa keskeisiä ovat olleet luokkarajat ylittävät liittoutumat, joilla pyritään palkkapolitiikan ohella laajempiin sosiaalipoliittisiin päätöksiin. Ruotsissa on siis ollut laaja yhteisymmärrys siitä, että ainakin jonkinlainen hyvinvointivaltio halutaan luoda ja säilyttää, vaikka painotuseroja poliittisissa pyrkimyksissä on puolueiden ja järjestöjen välillä ollut.

Julkisen sektorin ammattiliittojen toimintamahdollisuuksiin vaikuttaa hallituksen budjettipolitiikka. Jos julkista sektoria pyritään tietoisesti pienentämään ja toimintoja ulkoistamaan ja yksityistämään, julkisen sektorin liittojen asema käy tukalaksi ja jäsenmäärä automaattisesti pienenee. Lisäksi hallituksella voi olla pyrkimyksiä rajoittaa yhteiskunnan kannalta välttämättömien alojen työtaisteluita. Usein nämä ovat julkisen sektorin ammattiryhmiä kuten sotilaita, poliiseja, palomiehiä, lääkäreitä tai hoitajia.

LAINSÄÄDÄNNÖLLISET TEKIJÄT

Pohjoismaisessa kontekstissa työtaisteluoikeutta ja työväenliikkeen muita vaikutusmahdollisuuksia koskeva lainsäädäntö on melko yhtenevä. Suomessa aihe nousee pinnalle lähinnä laittomiin lakkoihin liittyvien korvausten yhteydessä, jotka työnantajapuoli ja (oikeistolaiset) poliittiset puolueet kokevat mataliksi.

Sipilän hallituksen pakkolakiesitys syksyllä 2015 oli merkittävä muutosyritys ammattiyhdistysliikkeen ja työmarkkinoiden lainsäädännölliseen asemaan, koska uudistukset olisivat rajoittaneet yksityistä

28 sopimusoikeutta merkittävästi. Huomattavaa tosin on, että kyseinen tapahtumaketju johti keväällä 2016 kilpailukyky sopimukseen, joka on luonteeltaan työmarkkinasopimus.

Työväenliikkeen lainsäädännöllisiä mahdollisuuksia on merkittävästi muutettu esimerkiksi Yhdysvaltain Wisconsinin osavaltiossa. Silloinen kuvernööri Scott Walker, republikaani, allekirjoitti osavaltion *right-to-work*-lain, joka heikensi merkittävästi varsinkin julkisen sektorin ammattiliittojen mahdollisuuksia neuvotella palkoista.⁸

Viestinnällisesti *right-to-work*-lainsäädäntöjä esitellään työllisyyden parantamisen keinoina, mutta vaikutuksiltaan ne ovat käytännössä tulonjakoa työnantajien hyväksi muuttavia toimia. Wisconsinin tapauksessa kyse oli ennen kaikkea osavaltion budjetin tasapainottamisesta, joka helpottui, kun kuvernööri Walker heikensi julkisen sektorin ammattiliittojen asemaa.

Erityisesti opettajien mahdollisuudet neuvotella kollektiivisesti ansioistaan heikkenivät Walkerin kuvernöörikaudella. Lisäksi Walker leikkasi osavaltion koulutuksen budjettia 1,2 miljardilla dollarilla ensimmäisen viiden vuoden aikanaan kuvernöörinä. Sittemmin hän hävisi kuvernöörin asemansa entiselle Wisconsinin julkisten koulujen tarkastajalle Tony Eversille.⁹

Sellaisilla toimialoilla, joilla tietty koulutus on vahvasti yhdistettävissä alalla toimimiseen, on ammattiliitolla hyvä mahdollisuus sitouttaa alan ihmiset ammattiliittoon jo opiskeluvaiheessa – sikäli kun tämä on laillisesti mahdollista. Esimerkiksi Suomessa ammattiliitoilla on vakiintuneet mahdollisuudet markkinoida liittoa alojen opiskelijoille erilaisten tapahtumien yhteydessä. Tiedetään, että esimerkiksi sairaanhoitajaksi tai opettajiksi opiskelevista nuorista leijonanosa liittyy alojen ammattiliittoihin jo opiskeluvaiheessa.

Ammattiliiton mahdollisuuksiin toimia jäsentensä hyväksi kuuluu myös keskeisesti se, voivatko liitot tai keskusjärjestöt neuvotella palkka-

8 <https://www.nytimes.com/2015/06/14/magazine/scott-walker-and-the-fate-of-the-union.html>

9 <https://www.apnews.com/9b28173f43b44cfa9ba64438d002f075>

kysymysten lisäksi laajemmin sosiaalipoliittisista kysymyksistä. Suomessa tätä käytäntöä kutsutaan nimellä kolmikanta.

Kun palkansaajajärjestöt vaikuttavat myös työeläkkeisiin, ansioperusteisiin työttömyyskorvauksiin, työterveyskysymyksiin ja erilaisten työryhmien kautta esimerkiksi koulutukseen, on ammattiyhdistysliikkeellä hyvät mahdollisuudet turvata työntekijöiden asemaa kokonaisvaltaisesti. Kappaleessa 3 tätä toimintaa kuvattiin nimillä *political front*, *legal front* ja *economic front*.

TYÖVOIMAN KORVATTAVUUS JA NIUKKUUS

Karkeasti ottaen palkkataso pohjautuu työvoiman kysyntään ja tarjontaan. Kun työvoima jollakin alalla on niukka resurssi ja kysyntää on enemmän kuin tarjontaa, työn hinnan voi hinnoitella korkeammalle. Samalla syntyy kannustin siirtyä joltain toiselta, matalammin palkatulta, alalta kyseiselle toimialalle töihin.

Vastaavasti kun työvoiman tarjonta ylittää kysynnän, esimerkiksi kun jonkin toimialan kysyntä on laskenut ja tuotantomäärät siten laskeneet, työvoiman on vaikea vaatia palkankorotuksia. Jos taas jollain alalla teknologinen kehitys, kuten automaatio, mahdollistaa työvoiman korvaamisen, alan nuppiluku laskee selvästi, mutta jäljelle jääneiden ansiotasoa nousee tuottavuuden noustessa.

JULKISUUS JA MIELIPIDEILMASTO

Työnantajaliikkeen ja palkansaajaliikkeen välistä kamppailua on aina käyty myös julkisuuden kautta. Yhteiskunnallisten toimijoiden imagon merkitys on nykyään kuitenkin entisestään kasvanut. Ihmisten luokkaidentiteetti on aiempaa heikompi, ja kuuluminen kirkon ja ammattiyhdistysliikkeen kaltaisiin instituutioihin on vähentynyt. Koska ihmiset eivät ”automaattisesti” toimi enää oman luokka-asemansa mukaisesti, ovat mahdollisuudet vaikuttaa ihmisten toimintaan suuremmat. Siten julkisuusvaikuttamisen ja niin sanotun kilvenkiillottamisen merkitys on korostunut.

Voidaan havaita, että osa työväenliikkeen työtaistelu- ja edunvalvontamahdollisuuksiin vaikuttavista tekijöistä on puhtaasti poliittisia. Oikeistolaiset tai konservatiiviset hallitukset pyrkivät pääsääntöisesti haittaamaan ammattiyhdistysten toimintaa lainsäädännöllisesti, ja niiden tekemä talous- ja elinkeinopolitiikka ei ole ammattiyhdistysten kannalta suotuisaa.

Osa vaikuttavista tekijöistä taas on lähinnä kansainväliseen talouteen tai teknologiseen kehitykseen liittyviä. Kun osaavasta (ammatti) työvoimasta on tullut aiempaa vähemmän niukka resurssi, ammattiyhdistysliikkeen mahdollisuudet edunvalvontaan ovat heikentyneet.

Teknologinen kehitys taas on siirtänyt työpaikkojen jakaumaa korkeakoulutusta vaativien asiantuntijatehtävien suuntaan. Tämän tyyppisissä työtehtävissä ammattiyhdistysten mahdollisuus edunvalvontaan on vähäisempi, mutta vastaavasti yksilön on parempi.

Jos nämä tekijät suosivat ammattiyhdistysten työtaistelumahdollisuuksia, liittojen jäsenmäärät todennäköisesti kasvavat ja liittojen mahdollisuudet nostaa jäsentensä ansiotasoa tai yhteiskunnallista asemaa nousee. Samoin poliittisen päätöksenteon muuttuminen työntekijöitä suosivammaksi on todennäköistä.

Jos taas mainitut tekijät ovat vallitsevissa olosuhteissa työtaistelumahdollisuuksia ja järjestäytymistä heikentäviä, liitot todennäköisesti kehittyvät ”kiltamaisempaan” suuntaan. Ne painottavat jäsentensä yhteisiä tapahtumia, erilaisia kerhotoimintoja ja yhteisöllisyyden tunnetta. Edunvalvonnallinen ja ansiotasoon vaikuttava toiminta vähenee. Järjestäytymisasteet voivat tässäkin tilanteessa olla kohtuullisen hyviä, mutta toiminnan yhteiskunnallinen ja taloudellinen vaikuttavuus on heikkoa. Työväestön taloudellinen ja poliittinen asema heikkenee.

Valtaosassa maailmaa suunta on ollut pois päin ammattiyhdistysliikkeestä. Jäsenmäärät ovat pitkällä aikavälillä laskeneet ja työtaistelumahdollisuudet heikentyneet. Syitä ovat muun muassa luokkaidentiteetin heikentyminen, teollisuuden työpaikkojen osuuden lasku ja mahdollisesti kulttuuriset tai ideologiset syyt.

4.1 Suhtautuminen lakkoihin ja julkinen mielipide

Varsinkin laajat työtaistelut ovat aina myös julkisuuskuvaan vaikuttavia, ja yleinen julkinen mielipide vaikuttaa lakkojen onnistumiseen. Siksi työtaisteluiden osapuolet panostavatkin laajalti viestintään ja pyrkivät saamaan julkista mielipidettä puolelleen.

Työtaisteluiden ja varsinkin lakkojen hyväksyttävyydestä tehdään ajoittain kyselyitä. Niiden uskottavuutta heikentää se, että ne ovat tyypillisesti iltapäivälehtien tai muun median organisoimia, eivätkä tutkijoiden tutkimuksia.

Esimerkiksi Uusi Suomi teetti kesällä 1991 kyselyn yleisön suhtautumisesta AKT:n satamalaksoon. Vastaajista noin 60 prosenttia ei hyväksynyt lakkoa. Vain neljännes vastaajista katsoi hyväksyvänsä lakon.¹⁰

Terveysten ja hyvinvoinnin ammattilaisten Tehyn vuoden 2007 laksoon suhtauduttiin laajalti positiivisesti. Kritiikkiä tuli sen sijaan siitä, että lakko puoluepolitisoitui.

Esimerkiksi YLE:n kyselyssä lokakuussa 2007 vastaajista 61 prosenttia ilmoitti hyväksyvänsä Tehyn työtaistelun. Vain 25 prosenttia ilmoitti vastustavansa työtaistelua. Lisähavainto oli, että eniten hyväksyviä vastauksia antoivat nuoret. Sukupuolten välillä ei näkynyt eroa työtaistelun hyväksymisessä,¹¹ vaikka Tehy on korostetusti naisvaltainen liitto.

Kritiikkiä Tehy sai erityisesti mahdollisista terveydellisistä haitoista, joita työtaistelu olisi voinut aiheuttaa. Sairaanhoitopiirit arvioivat, että joukkoirtisanomiset aiheuttaisivat potilaiden menettämisiä jo muutamissa tunneissa. Kuntatyönantajien mukaan taas työtaistelu oli ”ennennäkemättömän julma” kohdistuessaan muun muassa erikoissairaanhoitoon.¹²

Painostuskeinona Tehy käytti harvinaista joukkoirtisanoutumisen uhkaa. Tilastokeskuksen työtaistelutilastoissa tällaista työtaistelun muotoa tai sen uhkausta ei ole edes listattu. Tehy ja Kuntatyönantajat

¹⁰ AKT:n historia 1990–2010, s.37.

¹¹ <https://yle.fi/uutiset/3-5806067>

¹² <https://yle.fi/uutiset/3-5805899>

haastoivat myös toisensa oikeuteen joukkokortisanoutumisilla uhkaamisen tiimoilta.¹³

Tehy pyrki 15 prosenttia yleisen palkankorotuslinjan päälle oleviin korotuksiin. Yhteensä tämä olisi tarkoittanut 400–600 euron korotuksia vähimmäispalkkoihin. Sovitut palkankorotukset olivat nelivuotisella sopimuskaudella 16–18 prosentin tasoa.

Negatiivisemmin taas suhtaudutaan poliittisiksi koettuihin lakkoihin, tai lakkoihin huonon taloussuhdanteen aikana. Ahtaajien satamalakkoon vuonna 1991 suhtauduttiin yhteiskunnassa kylmästi. Vain työväenlehdistössä ja puoluepoliittisesti vasemmalle virittyneessä mediassa työtaistelu sai hyväksyntää.

Esimerkiksi Savon Sanomissa uutisoitiin: ”*AKT:tä eivät talouden tosiasiat tai turha solidaarisuus muita kohtaan juuri pidättele. Lakkoon vaan vaikka koko maan talous romahtaisi.*”

Ilta-Sanomien arvio kuului: ”*AKT ... käyttää hyväkseen keskeistä asemaansa ja kiristää joukoilleen erityisetuja katkaisemalla elinkeinoelämän verisuonet.*”

Etelä-Pohjanmaan maakuntalehti Ilkka taas koki AKT:n pyrkimykseksi horjuttaa samana keväänä nimitettyä porvarihallitusta.

Kritiikissä kesän 1991 satamalakkoa kohtaan korostuvat ainakin seuraavat asiat:

1. Suomen talous oli ajautunut keväällä 1991 syvään kriisiin. Lakkoilua ja palkankorotusvaatimuksia niissä olosuhteissa pidettiin kohtuuttomana
2. Ahtaajien kyky pysäyttää satamat aiheutti koko maan taloudelle potentiaalisia vaikeuksia. Tällaisen voiman käyttämistä pidettiin lehdistössä liiallisena
3. Lakkoa pidettiin ainakin osittain poliittisena ja sen koettiin toimivan vallassa olleen hallituksen vastaisena protestina

AKT oli työtaistelun pitkittyessä vaikeassa asemassa. Oli ilmeistä, että satamien seisossa ja vaikutusten ulottuessa vähitellen muille aloille

¹³ <https://yle.fi/uutiset/3-5807987>

hallituksen suosio lakkojen rajoittamiseen tai muuhun ay-liikkeen aseman heikentämiseen olisi kasvanut.

Toisaalta jos AKT olisi tuolloin myöntynyt, työnantajat olisivat voineet vetää johtopäätöksen, etteivät edes kaikkein vahvimman työtaisteluaseman saavuttaneet ammattiryhmät kykene ulosmittaamaan palkankorotuksia vaikeissa taloustilanteissa. Tätä työnantajat olisivat voineet myöhemmin käyttää hyväksi.

Vähintään epäsuora seuraus oli, että lakkoavustukset muutettiin veronalaisiksi 70 markkaa ylittävältä osalta per päivä. Tämä oli Ahon porvarihallituksen (1991–1995) vastaus AKT:n pitkittyneelle satamalakolle.¹⁴

Syksyllä 2015 silloinen hallitus yritti horjuttaa ay-liikkeen asemaa niin kutsutuilla pakkolaeilla. Pakkolailla tarkoitetaan lakia, jolla horjutetaan yksityistä sopimusvapautta. Hallituksen esityksiin kuului muun muassa sairasloman ensimmäisen päivän muuttuminen palkattomaksi, vuosiloman lyhentäminen sekä loppiaisena ja helatorstain muuttuminen palkattomiksi vapaapäiviksi. Alun perin hallitus suunnitteli myös sunnuntai- ja ylityökorvausten heikentämistä.

Palkansaajajärjestöt julistivat suurmielenosoituksen järjestettäväksi 18. syyskuuta 2015. Mielenilmaus sai Helsingin Rautatien torille noin 30 000 ihmistä. Hallitus ja työnantajat olivat uutisoinnissa samalla puolella ja poliittinen oppositio ja ammattiyhdistysliike olivat yhdessä rintamassa hallituksen esityksiä vastaan.

Uutisointi oli laajalti myönteistä, koska hallituksen vaatimukset koettiin niin suuriksi. Uutisoinnissa korostui naisvaltaisten alojen asema. Muun muassa kättilöitä ja yksityisten palvelualojen edustajia esiintyi julkisuudessa.

Turun sanomat: ”*Oppositiopuolueiden puheenjohtajat puolustivat voimakkaasti pienipalkkaisia vuorotyöläisiä ja heidän joukossaan erityisesti naisia.*”

¹⁴ <https://www.edilex.fi/he/19920200>

Helsingin Sanomat: ”Käytännössä hallituksen esittämä muutos merkitsee palkan alennusta työntekijöille ja työnantajakulujen alenemista työnantajille.”

Myös mielenosoituksen väkivallattomuutta ja osapuolten neuvotteluhalukkuutta korostettiin julkisuudessa.

Talouselämä: ”Kaksi sanaa toistuvat kaikkien [haastateltujen] suusta: puhtaalta pöydältä.”

Hyvin samankaltainen kehityskulku nähtiin keväällä 2018 kun hallitus ajoi läpi niin kutsutun aktiivimallin, jossa työttömien etuuksia leikattiin, jos he eivät tarkastelujaksolla olleet aktiivisia työssä, koulutuksessa tai yritystoiminnassa.

Työmarkkinajärjestöt järjestivät 2.2.2018 mielenosoituksen Rautatientorille. Tällä kertaa paikalle saapui 8 000 ihmistä.

Elinkeinoelämän keskusliitto arvioi mielenosoituspäivän aiheuttamiksi tappioiksi 120 miljoonaa euroa. Arvion uskottavuutta heikentää hieman, että EK:n jäsenliitto Teknologiateollisuus arvioi pelkästään omien jäsenyritystensä menetyksiksi jopa 230 miljoonaa euroa. Rakenusteollisuus arvioi alan menetyksiksi sata miljoonaa euroa.

Tälläkin kertaa julkinen mielipide oli mielenosoituksen ja ay-liikkeen vaatimusten kannalta pääosin myönteinen. Uutisoinnissa korostettiin leikkausten kohdistuvan työttömiin eli vähäosaisiin, ja että työttömyysturvaan tehtävät leikkaukset tai huononnuksot olisivat vuoden 2016 kilpailukykykysymyksen vastaisia.

Aamulehti 2.2.2018: ”Aktiivimalli iskee köyhiin lapsiperheisiin odottamattomalla tavalla.”

Ilta-Sanomien pääkirjoitus oli julkaistu jo ennen mielenosoitusta 26.1.2019: ”Kyse ei ole isoista summista, mutta kieltämättä muutenkin köyhysrajalla elävä työtön voi kokea sen kohtuuttomaksi.”

Uusimpana esimerkkinä voidaan käyttää tätä kirjaa kirjoitettaessa julkaistua Kuntatyönantajien tiedotetta terveydenhoitoalan kuoppa-

korotusvaatimuksista. Linkkinä Talouselämän uutinen aiheesta.¹⁵ Kuntatyönantajien viesti on, että Tehyn ja Superin jäsenten 1,8 prosentin palkankorotusvaatimukset maksaisivat kunnille kymmenessä vuodessa kumulatiivisesti 8 miljardia euroa.

Kuntatyönantajien laskelma on matemaattisesti paikkansapitävä. Silti mainittu 8 miljardia ei lukuna kuvaa käytännössä mitenkään sairaanhoitajien ja lähihoitajien palkkavaatimuksia. Ei prosenttimuotoisten palkankorotusvaatimusten laskeminen yhteen kymmenen vuoden ajalta ole relevantti tapa arvioida palkkavaatimusten suuruutta tai kohtuullisuutta.

Kuntatyönantajien lausuntoa lukevaan kansalaiseen pyritään vaikuttamaan siten, että hoitoalan ammattilaisten vaatimukset tuntuvat kohtuuttomilta ja julkistalouden kestävyyyden kannalta vaarallisilta. Laskelma on malliesimerkki siitä, miten erilaisten skenaarioiden vaikutuksia voidaan tarkoitushakuisesti arvioida melkein miten tahansa.

15 <https://www.talouselama.fi/uutiset/hoitajien-palkankorotuksiin-palaisi-ainakin-8-miljardia-euroa-10-vuodessa-kuntatyönantajat-laski-jokainen-yymmartaa-etta-ei-siihen-ainakaan-suomen-kansantaloudella-ja-kunnilla-ole-varaa/32e9737e-9192-4b5c-85d7-c0439f54fe64>

5. Työtaisteluiden sääntely Suomessa ja kansainvälisesti

TYÖTAISTELUT, MYÖS lakot, on kansainvälisissä sopimuksissa laajalti hyväksytty. Vuonna 1961 Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa on säädetty lakko ihmisoikeudeksi ja työntekijöille on säädetty oikeus lakkoon. Myös Kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleissopimuksessa numero 87 on todettu lakon olevan oleellinen työntekijöiden oikeus.

Lakkojen yleistyessä teollistumisen myötä 1800-luvulla niitä pyrittiin useissa maissa ensin rajoittamaan, kunnes yhteiskunnallinen kehityskulku johti niiden laillistamiseen ja muuttumiseen työntekijöiden oikeudeksi.

Lakko-oikeus on tyypillisesti johdettu kunkin maan perustuslaista. Niissä maissa, joissa näin ei ole, oikeus perustuu tapauskohtaiseen oikeuteen tai muihin lakeihin. Keskeinen poikkeus on Itävalta, jossa työtaisteluita ei säädellä missään laeissa tai korkeimman oikeuden ennakkotapauksissa. Erilaisia lakkoja kuitenkin siedetään käytännön perusteella.

Suurimmat eroavaisuudet kansainvälisessä vertailussa ovat suhtautuminen poliittisiin lakkoihin, italialaisiin lakkoihin, saartoihin tai boikotteihin sekä lakkovahteihin. ”Perinteinen” lakko on siis oikeastaan kaikkialla laillinen toimenpide, mutta tästä eroavia muita työtaistelutoimenpiteitä on säännelty hajanaisella tavalla eri valtioissa.

Yleinen havainto on, että laajimmat työtaistelunvalmiudet palkan-saajaliikkeellä on pohjoismaissa, sen jälkeen Keski-Euroopassa ja Britanniassa, ja heikoimmat mahdollisuudet erilaisiin työtaisteluihin on Itä-Euroopan maissa. Yhdysvalloissa lainsäädäntö vaihtelee osavaltioiden mukaan laajalti.

European Trade Union Instituten Wiebke Warneck on laatinut kattavan yhteenvedon¹⁶ työtaisteluiden lainsäädännöstä ja juridisista käytännöistä eri maissa.

¹⁶ https://www.asi.is/media/7581/Strike_rules_in_the_EU27.pdf

Suomessakin lakko-oikeus on sallittu ja kuvailtu muun muassa työehtosopimuslaissa, työsopimuslaissa sekä laissa työriitojen sovittelusta. Sen sijaan perustuslaissa ei ole suoraan mainittu lakko-oikeutta.

Työehtosopimuslaissa on kuvattu työtaisteluoikeus silloin kun työehtosopimus ei ole voimassa, ja myös työehtosopimuksen voimassa ollessa sellaiset työtaistelun muodot, jotka eivät kohdistu työehtosopimukseen, ovat sallittuja. Esimerkiksi poliittiset lakot ja tukilakko ovat sallittuja myös työrauhan vallitessa.

Työnantajien käyttämä työtaistelutoimenpide työsulku on Suomessa laillinen, samoin kuin työntekijöiden käyttämät yhteen työnantajaan tai toimipisteeseen kohdistuvat saarrot.

Suomessa ei ole pakkosovintovelvoitetta, mutta työmarkkinariitojen pakkosovittelu on voimassa, joten työmarkkinaosapuolten on saavuttava sovittelijan pöytään. Sen sijaan sovittelijan tarjoamaa sovintoehdotusta ei ole pakko hyväksyä.

POHJOISMAAT

Muissa pohjoismaissa oikeuskäytäntö on hyvin samankaltainen kuin Suomessa. Pääsääntöisesti lakko-oikeus on johdettu maiden perustuslaeista.

Työtaistelut ovat sallittuja, mutta työehtosopimuksen voimassa ollessa työrauhavelvoitteen rikkomisesta seuraa rangaistus. Työnantajien työsulku on laillinen toimenpide, samoin työntekijöiden asettama saarto työnantajaa vastaan.

Rikkureiden käyttö on varsinkin Ruotsissa tarkkaan säänneltyä. Lakon ulkopuolella olevia työntekijöitä ei voida määrätä tekemään lakossa olevien töitä eli toiminaan rikkurina. Sen sijaan lakkovahtien käyttö on kaikkialla pohjoismaissa sallittua, kunhan ei käytetä väkivaltaa tai uhkaamista.

Poikkeuksia pohjoismaiden välillä ovat lähinnä suhtautuminen italialaiseen lakkoon (Ruotsissa sallittu, mutta Norjassa ja Tanskassa kielletty) sekä suhtautuminen myötätuntolakkoon (Tanskassa työtais-

telua tukevalla ammattiliitolla on oltava yhteisiä intressejä työtaistelun käynnistäneen ammattiliiton kanssa). Tanska on myös siitä hyvin poikkeava maa, että lailliseenkin lakkoon osallistuminen on periaatteessa pätevä syy työsuhteen päättämiseen. Näin kuitenkin tapahtuu harvoin.

SAKSA

Saksassa lakko-oikeus on johdettu Saksan perustuslain takaamasta yhdistymisvapaudesta. Lakon täytyy olla ammattiliiton aloittama ja liittyä kollektiiviseen palkkasopimukseen ollakseen laillinen. Saksassa sovelletaan lainsäädännön *ultima ratio* -periaatetta, eli yksityisten toimijoiden keinoja ei tule kriminalisoida, ellei se ole välttämätöntä.

Saksassa italialainen lakko ja työsulku ovat sallittuja pohjoismaiseen tapaan. Saarto on toisaalta pohjoismaista poiketen kokonaan kielletty työtaistelutoimenpide.

Lakkovahtina toimiminen on sallittua, kunhan fyysistä väkivaltaa ei käytetä. Tasapuolisesti rikkureita saa palkata, kunhan he ovat vapaaehtoisia.

Poliittiset lakot ovat kokonaan kiellettyjä, mikä tekee saksalaisesta lainsäädännöstä keskeisesti pohjoismaista tiukemman. Tukilakot ovat sallittuja, jos tuettava lakko on sallittu, lakko ei aiheuta kohtuutonta vauriota verrattuna tarkoitukseen ja tukilakko vaikuttaa aidosti tuettavan lakon tilanteeseen.

ISO-BRITANNIA

Isossa-Britanniassa työtaisteluoikeus perustuu vuoden 1906 Trade Disputes Actiin. Perustuslaissa ei ole mainintaa työtaistelusta.

Brittiläinen erikoisuus on, että lakon aloittamisesta on äänestettävä lakkoa suunnittelevan alan ammattiliitossa. Muutoin lakko on aina laitton. Lakosta on ilmoitettava seitsemän päivää ennen sen alkua.

Italialaiset lakot ja työsulut ovat Britanniassa sallittuja, mutta poliittiset lakot ja tukilakot kiellettyjä. Lakkovahtien käyttö on sallittu. Ison-Britannian oikeuskäytäntö on siis melko samankaltainen kuin Saksan.

Ranskassa lakko-oikeus on perustuslaissa turvattu oikeus. Poikkeustapauksessa ”liialliset ja perustelemattomat” vaatimukset voivat johtaa lakon julistamiseen laittomaksi, kuten Ranskan korkein oikeus on vuonna 1986 linjannut. Lisäksi julkisen sektorin palveluissa on lakko-rajoituksia.

Suhtautuminen eri tyyppisiin työtaistelun muotoihin on kuitenkin ranskalaisessa lainsäädännössä jyrkempää kuin pohjoismaissa tai Saksassa. Esimerkiksi italialainen lakko ja lakkovahtina toimiminen ovat Ranskassa laittomia. Rikkurien käyttö sen sijaan on sallittua. Toisaalta työnantajien määräämä työsulku on myös laitton.

Poliittiset lakot ovat sallittuja ainoastaan silloin, kun lakko kohdistuu valtiota tai julkista sektoria kohtaan työnantajana. Myötätuntolakot ja tukilakot ovat pääosin laittomia.

Kokonaisuutena Ranskan työlainsäädäntö on hyvin rajoittava verrattuna pohjoismaihin tai Saksaan.

YHDYSVALLAT

Yhdysvalloissa lakot on National Labor Relations Actin perusteella 1935 sallittu. Osavaltioiden välillä on kuitenkin suuria eroja esimerkiksi julkisen sektorin työntekijöiden lakko-oikeuden suhteen. Esimerkiksi julkisten koulujen opettajien lakko-oikeutta on rajattu useissa osavaltioissa.

Yhdysvaltain erikoisuutena ovat osavaltioiden väliset suuret erot myös korkeimman oikeuden asemassa, joka tarvittaessa ratkaisee oikeustapaukset. Lisäksi korkeimman oikeuden jäsenten poliittinen valintatapa tuo jännitteitä.

ITÄ-EUROOPAN EU-MAAT

Itäisen Euroopan ”uusissa” EU-jäsenmaissa lakko-oikeus on tyypillisesti perustuslaista johdettu oikeus. Yleisesti ottaen juridiset oikeudet

40 erilaisiin työtaisteluihin ovat kuitenkin heikot. Esimerkiksi poliittiset lakot ovat käytännössä kaikissa ryhmän maissa kiellettyjä.

Lakkovahtitoiminta on sallittua Slovakiassa, Unkarissa ja Tšekin tasavallassa. Italialaisen lakon eri muodot on pääosin kielletty, poikkeuksena Unkari. Saarrot ja boikotit eivät ole missään ryhmän maassa sallittuja.

Ehdot lakon lailliseen aloittamiseen ovat myös jyrkät. Lakkoäänestys (*ballot*) edellytetään Bulgariassa, Tšekin tasavallassa, Virossa, Latviassa, Liettuassa, Puolassa, Romaniassa ja Sloveniassa. Toisaalta tämä käytäntö on myös joissain Länsi-Euroopan maassa kuten Britanniassa ja Irlannissa.

Lakonmurtajien (*strike breaker*) käyttö on sallittua Bulgariassa, Kroatiassa, Virossa, Latviassa ja Slovakiassa.

Kuvio 5. Työtaisteluiden lainsäädäntöä työtaistelutyyppin mukaan

41

Lähde: ETUC 2007 Warneck

	Saarto	Boikotti	Italialainen lakko hidastamalla	Italialainen lakko pilkuntarkalla ohjeiden noudattamisella	Lakkovahti	Poliittinen lakko	Myötätuntolakko	Varoitusalakko
Itävalta								
Belgia			-		+	+/-	+	
Bulgaria					+	-	+	+
Kroatia							+	
Kypros				+			+	+
Tseki					+		+	
Tanska	+	+	-	-	+	+/-	+	
Viro							+ (3 pv.)	+ (1h)
Suomi	+		+	+		+	+	
Ranska	-		-	-	-	-	+	
Saksa	-		+	+	+	-	+/-	+
Kreikka			+	+		-	+	
Unkari				+	+	-	+	+ (2h)
Irlanti			+	+	+	+	+	
Italia					+	+	+/-+	
Latvia						-	-	
Liettua								+ (2h)
Luxemburg			+	+	+		-	
Malta			+	+	+		+	
Hollanti	+	+	+	+		-	-	
Norja	+	+	+	-	+	+	+	
Puola							+ (1/2 pv.)	+
Portugali		+	+		+		+	
Romania						-	+	+ (2h)
Espanja							+/-	
Slovakia					+		+	
Slovenia						-		
Ruotsi	+	+	+	+			+	
Iso-Britannia			+	+	+	-	-	

Selite: + = sallittu, - = kielletty, + / - = riippuu tilanteesta, tyhjä = tietoa ei saatavilla

6. Lakkojen kustannusten ja vaikutusten arviointi

LAKKOJEN VAIKUTUKSESTA palkkakehitykseen on hyvin ristiriitaista tutkimustietoa. Alan teoreettisen kirjallisuuden ja yleisen käsityksen mukaan työtaistelu tai sen uhka lisäävät väentövoimaa työehtosopimusneuvotteluissa. Työntekijäryhmillä, joilla on hyvän järjestäytymisasteen ja työtaistelunvalmiuden puolesta hyvät mahdollisuudet tuottaa työnantajalle tappioita, ovat lähtökohdiltaan selkeästi vahvemmassa asemassa työehtosopimusneuvotteluissa.

Tähän nähden onkin yllättävää, miten alan tutkimuskirjallisuus antaa tästä poikkeavia tuloksia. Oikeastaan tutkimustieto on niin ristiriitaista, ettei työtaisteluiden ja palkkakehityksen suhteesta voida sanoa juuri mitään.

Esimerkiksi Ridell (1980) ja Lacroix (1986) ovat havainneet tutkimuksissaan työtaisteluiden kasvattavan ansioita selkeästi.

Toisessa ääripäässä Jimenez-Martin (1999) on löytänyt espanjalaisesta datasta negatiivisen suhteen työtaisteluiden ja palkkakehityksen väliltä.

Puolivälissä ovat Stengos ja Swidinsky (1990), joiden kanadalaiseen aineistoon perustuvassa empiirisessä tutkimuksessa on löydetty pieni lakkoilun palkkahyöty.

Nämä tutkimukset eivät kuitenkaan ole keskenään täysin vertailukelpoisia alueellisten ja ajallisten erojen vuoksi. Ne ovat myös herkkiä taustaoletuksen muutoksille. Tutkimuksellisesti haastavaa on työtaistelun palkkavaikutuksen osoittaminen, sillä kunnollista vertailuasetelmaa on vaikea rakentaa.

Tutkimustulokset ovat ristiriitaisia myös lakkojen keston vaikutuksen suhteen. Teoriassa ajateltuna lakon pitkittyminen tuo työnantajalle painetta suostua suurempiinkin vaatimuksiin. Toisaalta lakon pitkittyessä työntekijöiden rintama voi murtua tai lakkokassa ehtyä. Tällöin syntyy painetta hyväksyä työnantajien tai valtakunnansovittelijan tarjous.

McConnell (1989) on tutkimuksessaan havainnut negatiivisen suhteen lakon keston ja palkkakehityksen välillä.

Card (1990) ei tutkimuksessaan havaitse suhdetta lakon keston ja palkkojen välillä.

Sellaista tutkimustulosta en löytänyt, jossa oltaisiin havaittu lakkojen pitkän keston korottavan palkankorotuksia. Tämä on sinänsä yllättävää, koska pitkät lakot saattaisivat olla vaikutuksiltaan tehokkaampia kuin lyhyemmät lakot, joiden vaikutuksen työntajat pystyvät helpommin ehkäisemään esimerkiksi varastoja tai esimiestyövoimaa hyödyntämällä.

Tyypillisesti tutkimuskirjallisuudessa oletetaan, että ammattiliiton lakkovaatimukset laskevat lakon kestäessä. Tämä johtuu siitä, että lakkoilu tuottaa ansionmenetystä. Vastaavasti työnantajiin kohdistuva paine hyväksyä palkankorotukset kasvaa, kun menetetyt tuotannon arvo nousee.

Siten asteikolla, jossa vaaka-akselilla on lakon kesto ja pystyakselilla palkankorotukset, on työntekijöiden ”sovintokäyrä” alaspäin kaartuva ja työnantajien ylöspäin käyrä. Palkkasopu syntyy siinä pisteessä, jossa nämä kaksi käyrää kohtaavat.

Teoriaan siis sisältyy myös oletus, että kumpikaan neuvotteluosapuoli ei tyypillisesti saa sellaista sopimusta kuin haluaisi, jolloin työehtosopimus on lähes aina jonkinasteinen myöntyminen (*concession*) molemmilta osapuolilta.

Ammattiliiton ehkä keskeisimpänä tarkoituksena on pyrkiä ulosmittaamaan alan tuottavuuskehityksestä mahdollisimman suuri osa palkansaajien hyväksi. Tämä taas tuottaa työnantajalle kannustimen pyrkiä korvaamaan alan työvoimaa automaatiolla tai muilla teknologisilla keinoilla.

Työtaisteluiden syyt ovat moninaisia, mutta tyypillisimmin kyse on joko palkasta, työajasta, työsuhteiden ehdoista, irtisanomisista tai poliittisesta protestista. ”Muu syy” useimmin viittaa tulehtuneisiin väleihin tai muuhun vaikeasti määriteltävään syyhyn.

Tyypillisimmin työtaistelu on lakko, jolla yritetään saada alan työehtosopimusneuvotteluissa lisää palkkaa tai paremmat työsuhteiden ehdot. Käytännössä lakolla pyritään tuottamaan työnantajapuolen yrityksille niin suuria tappioita, että työnantajaliiton hallinnossa olevat

44 yritysten edustajat myöntivät palkankorotusvaatimukseen tai muihin parannuksiin.

Savolan (1969) mukaan työtaisteluiden luonteessa on nähty kaksi selvää käännekohtaa. Ensimmäinen oli itsenäistyminen 1917 ja toinen oli toinen maailmansota.

Itsenäisyyttä edeltäneillä lakoilla oli usein yhteiskunnallinen ja/tai vallankumouksellinen luonne. Esimerkiksi vuoden 1905 suurlakon seurauksiin kuului yleinen ja yhtäläinen äänioikeus. Tuolloin lakot olivat usein rajuja eikä pelisääntöjä ollut.

Maailmansotien välisenä aikana työtaistelut kehittyivät kohti edunvalvontaa ja palkankorotuksia. Poliittinen taistelu väheni. Aikaa leimasti myös Lapuan liikkeen ja Vientiturvan toiminta 1930-luvulla. Ammattiyhdistysliikettä vastaan kohdistettiin väkivaltaa.

Seuraava käännekohta oli toinen maailmansota. Työehtosopimusjärjestelmä vakiintui tammikuun kihlauksen 1940 myötä. Sitä ennen lakot olivat useammin luonteeltaan järjestöllisiä ja laajoja. Toisen maailmansodan jälkeen liittojen ulkopuolelta alkunsa saaneet lakot yleistyivät. Korpilakot yleistyivät ja ammatillisten järjestöjen julkisesti tukemien lakkojen määrä kääntyi laskuun.

Kehityskulku vauhdittui vuoden 1956 yleislakon jälkeen, jolloin lakkojen keskimääräinen kesto lyheni ja mielenosoitus- ja myötätuntolakkojen osuus kasvoi.

Kehityskulkua voi kuvata niin, että vuoden 1940 tammikuun kihlauksessa työväenliike oli vakiinnuttanut asemansa neuvotteluosapuolena. Sitä ennen se oli saavuttanut kansalaisten yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden. Siten ei enää ollut välitöntä tarvetta hakea työtaisteluilla yhteiskunnallisia tai valtiosäännöllisiä vaikutuksia, vaan voitiin keskittyä työväen edunvalvontaan.

Tämä suunta vahvistui vuoden 1968 Liinamaa I:n eli ensimmäisen tulopoliittisen kokonaisratkaisun jälkeen. Tupo johti lakkojen siirtymiseen kohti lyhyitä pistelakkoja ja vastaavasti työtaisteluiden määrän nopeaan kasvuun. Työtaistelut olivat siirtyneet vähitellen yhteiskunnallisista, laajoista massatoimenpiteistä kohti työpaikkakohtaisia pistelakkoja. Poliittisten lakkojen määrä lähti myös kasvuun.

6.1 Työtaisteluiden kustannusvaikutukset makrotasolla

Työtaisteluiden ja etenkin laittomien lakkojen kustannuksia puidaan usein julkisessa keskustelussa. On selvää, että työtaisteluista seuraa kustannuksia sekä työnantajille että työntekijöille.

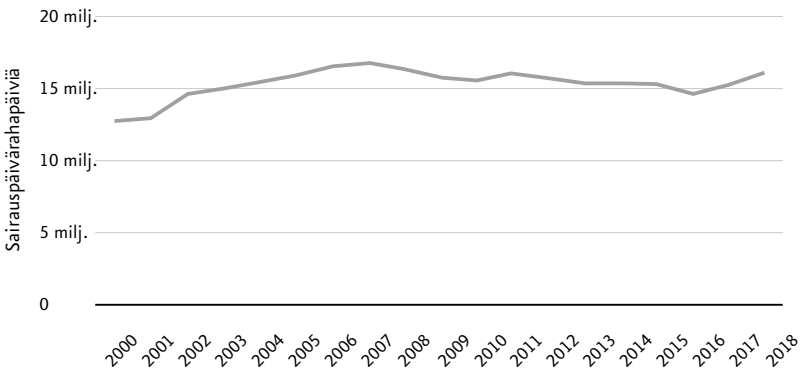
Työtaisteluiden aiheuttamia kokonaisvaikutuksia voidaan arvioida vertaamalla niitä muihin kulueriin, joita erilaiset poissaolot työpaikalta aiheuttavat.

Vuodessa tehdään noin 500 miljoonaa henkilötyöpäivää. 2010-luvulla työtaisteluiden vuoksi on menetetty keskimäärin noin 100 000 työpäivää.

Sairauspoissaolojen vuoksi sen sijaan menetetään keskimäärin yli 15 miljoonaa työpäivää vuodessa:

Kuvio 6. Korvatut sairaspäivärahat 2000–2018

Lähde: Kela

Kaikkien työtaistelupäivien vuoksi menetetty työpäivät ovat 2010-luvulla olleet tyypillisesti alle prosentin verrattuna sairauspoissaolojen vuoksi menetettyihin työpäiviin

Siten vähentämällä sairauspoissaoloja edes yhdellä prosentilla työnantajat saisivat saman työpäivien lisäyksen, kuin mitä kaikkien työtaisteluiden (mukaan lukien laittomat lakot) poistaminen tuottaisi.

Myös työtapaturmien ja työkyvyttömyyseläkkeiden aiheuttamat työpäivien menetykset ovat moninkertaiset verrattuna työtaisteluiden vuoksi menetettyihin työpäiviin.¹⁷

Johtopäätöksenä voidaan sanoa, että työtaisteluiden vaikutukset yrityksille makrotasolla ovat pienet verrattuna aiheen saamaan kohuun. Paljon merkittävämpiä poissaolojen aiheuttajia ja taloudellisen haitan tuottajia ovat sairaudet, työtapaturmat ja työkyvyttömyydet.

Jos työnantajat pystyisivät vähentämään sairastumisia, työtapaturmia ja työkyvyttömyyteen joutumisia edes prosentin murto-osan verran, taloudellinen vaikutus työnantajille vastaisi kaikkien lakkojen poistumista.

6.2 Työtaisteluiden vaikutukset yritykselle

Työnantajalle syntyy lähtökohtaisesti sitä suurempi taloudellinen tappio, mitä pidempään lakko kestää. Tarkkoja kustannuksia on vaikea arvioida. Yleinen ”rautalankamalli” on arvioida tuotannon päiväkohtainen arvo ja kertoa se lakkopäivien määrällä. Tämä malli ei kuitenkaan kuvaa todellisuutta, koska yrityksillä on tyypillisesti varastot. Lisäksi lakko tulee ilmoittaa 14 vuorokautta etukäteen, joten lakkoon pystyy tyypillisesti varautumaan sopeuttamalla toimintaa.

Vielä haastavampaa on arvioida italialaisen lakon tai ylityökiellon vaikutuksia. Saarron kustannusten laskeminen taas onnistuu, mikäli saarrolla saadaan kokonaan lopetettua yrityksen tuotanto ja toiminta. Tällöin myös vaikutukset ovat erittäin suuria.

Tyypillisesti lakkojen kustannuksia arvioitaessa jätetään täysin huomiotta tuotannon kannattavuus. Lakon vaikutuksen purevuushan liittyy siihen, miten paljon *voittoa* yritys menettää tuotannon seisahtumisen vuoksi. Tämä on eri asia kuin menetetty liikevaihto tiettynä aikana. Voimakkaasti voitollisen toiminnan pysähtyminen on kalliimpaa kuin huonosti kannattavan tuotannon.

¹⁷ <https://www.erto.fi/palvelut/tyo-ja-elama/kolumni/3876-kun-kaerpaesestae-tehdäeäen-haerkaenen>

Ääritapauksena voidaan havaita, että tappiollisen toiminnan keskeytyminen lakon takia voi jopa säästää yrityksen kustannuksia. Tämä on tietenkin harvinaista, koska tappiollinen tuotanto seisautetaan tyypillisesti muutenkin. Tavanomaisempi tapaus olisi nollatulosta tuottava toiminta esimerkiksi jonkin syklisen alan ollessa matalasuhdanteessa. Tällöin työtaistelun aiheuttaman tuotannon pysähtymisen kustannus on loogisesti nolla.

Työtaistelut ovat usein myös viestintäkamppailuita julkisen mieliteen suosiosta. Sekä työnantajapuoli että työntekijäpuoli toimivat tässä kahdessa eri roolissa. Työnantajat pyrkivät tyypillisesti paisuttelemaan lakon vaikutuksia, jotta työntekijöiden toiminta näyttäytyisi mahdollisimman negatiivisessa valossa ja vaikuttaisi kohtuuttomalta. Ammattiliitot taas pyrkivät ulkoisessa viestinnässä vähättelemään lakon vaikutuksia, jotta omat vaatimukset kuulostaisivat hyväksyttävämmltä.

Sisään päin viestiessä nämä roolit kääntyvät pääläelleen. Työntekijäpuoli pyrkii tyypillisesti vakuuttamaan lakkoilevia rivejään siitä, että lakko puree ja työnantaja alkaa horjua. Työnantajapuolen taas kannattaa pyrkiä korostamaan omilleen, että lakon vaikutukset kestetään ja ettei lakon päättämiseksi pidä suostua kalliisiin sopimuksiin.

Työtaisteluiden kustannuksissa on myös huomioitava lakon kattavuus. Jos tuotannosta pystytään pitämään rikkuri- ja esimiesvoimin käynnissä vaikkapa 25 prosenttia, lakon kattavuus toimintaan on vain 75 prosenttia. Erilaisista työtaistelumuodoista työsulku on tässä poikkeus. Se pitää käytännössä aina sataprosenttisesti, koska kun työpaikka on suljettu, palkanmaksu katkeaa kaikilta alan palkansaajilta. Siten työsulun kattavuus on tyypillisesti 100 prosenttia.

Lakkojen vaikutuksia työnantajiin ovat tutkineet muun muassa Tang ja Ponak (1986). Heidän tutkimuksessaan on monia yllättäviäkin havaintoja.

Työnantajat voivat esimerkiksi hyötyä lakosta niissä tilanteissa, joissa varastoon on kertynyt tarpeettoman paljon tavaraa. Joskus työnantajille syntyneet palkkojen ja työnantajakulujen säästöt ovat merkittäviä.

Merkittävä työtaisteluiden sivuvaikutus on myös yrityksen sidosryhmien, käytännössä tuotteiden kuljetusketjun ja vähittäismyyjien,

48 luottamuksen menetyksellä firmaa kohtaan. Tätä voivat kilpailijat pyrkiä käyttämään hyväkseen.

Jos yritys on pitkän tuotantoketjun osa, koituu työtaistelusta haittaa koko ketjulle. Tästä johtuen yritys saattaa myös joutua maksamaan sopimussakkoja tai muuta korvausta muille yrityksille.

Mielenkiintoisena kuriositeettina voidaan pitää, että lakosta ja sen vaikutuksista tiedottaminen on yrityksille koituvaa kuluja ja haittaa, joka ei välttämättä ole marginaalinen.

Entinen pääekonomisti Ralf Sund arvioi haastattelussa, että lakon kustannukset työnantajalle voidaan arvioida joko bruttomenenetyksenä ja nettomenetyksenä. Bruttomenetys on työnantajan (tai toimialan) vuosituotannon arvo jaettuna lakkoon kuluneiden päivien osuudella vuodesta. Toisin sanoen bruttomenetys kohdistuu tiettyyn ajanjaksoon eikä ota huomioon sitä, että osa tuotannosta voidaan etu- tai jälkikäteen kiertää kiinni. Lisäksi työtaistelun aikana tavaraa voidaan tyypillisesti myydä varastoista.

Nettomenetys taas on bruttomenetys miinus se osuus tuotannosta, joka voidaan varastoilla, ylityöllä tai muin keinoin saada takaisin.

Lisäksi Sund arvioi, että tälle ”kiinniotolle” voidaan laskea jokin hinta. Tällöin tarkimmin laskettu lakon kustannus työnantajalle on nettomenetys, johon lisätään ne kustannukset, joita kiinni kirimisestä tulee. Tyypillisin tämän kaltainen kustannus on ylityökorvaukset tai tilapäisistä lisärekrytoinneista koituvat kustannukset.

Työtaisteluiden – erityisesti lakkojen – kustannusten laskentaan onkin nähtävillä ainakin kolmea päätyyppiä. Kaikissa tarkastellaan erityisesti työnantajayritykselle koituvaa kustannusta tuotannon keskeytymisestä:

A) BRUTTOMENETYKSIIN POHJAUTUVA LASKENTA

Lasketaan toimialan tai yrityksen vuoden tuotanto, ja kerrotaan se sillä osuudella vuoden työajasta, joka on jäänyt työtaistelun vuoksi toteuttamatta. Esimerkiksi jos yrityksen tuotanto on ollut viikon seisahduksissa, ovat bruttomenetykset $1/52$ vuoden tuotannosta. Tällöin

lasketaan tosiasiallisesti tiettyyn ajanjaksoon kohdistuvaa tuotannon menetystä, joka ei ole sama asia kuin työtaistelun *vaikutus*.

Erityisesti työnantajapuoli nojaa viestinnässään tähän laskentatapaan. Toki on mahdollista, että tarkemmassa sisäisessä arvioinnissa käytetään muita laskentatapoja.

Esimerkkinä käytän Metsäteollisuuden tiedotetta syyskuulta 2015¹⁸ jossa 18.9. pidetyn poliittisen lakon ”menetykset” 42 miljoonaa euroa vaikuttaa lasketun siten, että alan vuosiviennistä on laskettu 1,5 työpäivän osuus.

B) NETTOLASKENTAMALLI

Selvitetään, mikä osuus menetetyistä tuotannosta eli bruttomenetyksestä voidaan korvata varastoista tai jälki- tai etukäteen ylitöitä teettämällä. Jos tämä osuus on esimerkiksi 60 prosenttia bruttomenetyksestä, ovat toteutuneet tappiot 40 prosenttia menetetyn työajan mukaisista bruttomenetyksistä.

Tyypillisesti nettolaskentamallin käyttö sopii parhaiten teolliseen tuotantoon ja sellaisille toimialoille, joissa tilaukset ovat pitkäaikaisia. Nähdäkseni työväenliike käyttää ajoittain tätä arviointitapaa lakkojen kustannusvaikutusten arvioinnissa.

C) EFEKTIIVINEN TYÖTAISTELUKUSTANNUS

Työtaistelun kustannusten pohjana on nettokustannus. Sen päälle lisätään ne kustannukset, jotka bruttomenetyksen ja nettomenetyksen eron kirisestä seuraa. Lisäksi huomioidaan tuotannon kannattavuus, koska menetetty tuotanto (liikevaihto) on eri asia kuin menetetty voitto.

Tyypillisesti bruttomenetystä voidaan kiritä teettämällä ylitöitä, rekrytoimalla lisää työvoimaa tai teettämällä töitä myös epätyypilliseen aikaan, jolloin kustannukset ovat normaalia tuntikohtaista palkkamenoa suuremmat.

¹⁸ <https://www.metsateollisuus.fi/tiedotteet/poliittinen-lakko-maksoi-metsateollisuudelle-arviolta-42-miljoonaa-euroa/>

Efektiiivisessä työtaistelukustannuksessa huomioidaan myös muut kustannukset, joita työtaistelusta voi seurata – kuten asiakkaiden tai yhteistyökumppaneiden menettäminen tai mahdolliset viestintä- tai muut järjestelymenot – joita tilanteesta seuraa. Yritys saattaa myös joutua maksamaan sopimussakkoa yhteistyökumppaneilleen.

Yhteenvetona työtaistelun efektiivinen kustannus on työtaistelun nettomenetys kertaa yrityksen liikevoittoprosentti, plus kustannukset siitä kiinni kirimisestä mikä voidaan tehdä ja muut lakosta aiheutuneet kustannukset.

Esimerkki työtaistelukustannusten laskennasta käyttäen eri laskentatapoja:

Tehtaan tuotannon arvo vuodessa on 10 miljoonaa euroa ja palkan- saajat ovat lakossa viikon ajan. Tuotannosta puolet voidaan kirii kiinni myöhemmin 25 000 euron lisähintaan. Lakon epäsuorat kustannukset esimerkiksi viestinnän ja sotkeutuneiden tavaratilausten muodossa ovat 10 000 euroa. Tuotannosta saatava liikevoittoprosentti on 6 prosenttia. Lakon efektiiviset kustannukset ovat:

Bruttomenetys

Nettomenetys

Efektiiivinen kustannus

Efektiiivinen kustannus huomioituna toiminnan kannattavuudella

Sekä brutto- että nettomenetysten laskennassa käytetään tyypillisesti mittarina yrityksen tuotantoa eli käytännössä liikevaihtoa. Toisin sanoen toiminnan kannattavuutta ei arvioida näissä laskentamalleissa.

Esimerkiksi jos keskeytyneen tuotannon arvo olisi 20 miljoonaa euroa markkinahintaan, mutta yritys tekisi tällä tuotannolla *voittoa* vain 1,5 miljoonaa euroa, on jälkimmäinen summa relevantimpi lakon vai-

kutusten laskennassa. Yritys kun ei pyri varsinaisesti mahdollisimman suureen tuotantoon, vaan mahdollisimman suureen voittoon.

Tarkastellaan seuraavaksi työtaisteluiden, erityisesti lakkojen, vaikutuksia eri tyyppisillä toimialoilla. Yleisenä jakona voidaan käyttää teollisuutta ja palveluita, mutta erilaisten palveluiden välillä näkyvät eroja vaikutuksissa.

Tyypillisesti lakkojen kustannustarkastelu koskee teollista yritystä, joka tuottaa myyntiin menevää tavaraa. Palvelualoilla tarkastelu on erilainen. Lisäksi palvelualat voidaan luokitella palvelun korvattavuuden perusteella. Toisaalla on palvelualoja, joissa palvelun voi korvata toinen yritys tai palvelu voidaan kokonaan korvata muulla. Toisaalta on sellaisia palvelualoja, joissa palvelu on riittävän uniikki ja välttämätön.

Esimerkiksi parturi-kampaamoiden lakkoillessa viikon voidaan havaita todennäköisesti seuraavina viikkoina yleistynyt parturissa käyminen. Tällöin alan kokema nettomenetys voi olla hyvin pieni. Jos taas työtaistelu kohdistuu vain joihinkin partureihin, nettomenetys lienee lähes bruttomenetyksen suuruinen, koska asiakkaat käyvät väliaikaisesti toisessa parturissa.

Korvattavasta palvelusta paras esimerkki lienee ravintola-ala. Jos ravintolat ovat esimerkiksi kaksi viikkoa työtaistelussa, ihmiset syövät kotona. Työtaistelun päätyttyä ravintoloissa käyminen voi hieman nousta, mutta merkittävä osa bruttomenetyksestä jäänee pysyväksi.

Yleinen sääntö on että nettomenetyksen lähestyessä bruttomenetystä lakon pituus ja laajuus kasvavat. Mitä pidempi lakko on, sitä kalliimpaa on kiritä lakon aikana menetetty tuotanto takaisin. Usein pitkän lakon vuoksi menetettyä tuotantoa on mahdotonta ottaa kiinni.

Menetetyn tuotannon kirimisen mahdollisuuksiin ja hintaan vaikuttavat lakon laajuuden ja keston lisäksi muun muassa:

1. Alan ylityökorvausten suuruus ja mahdollisuus teettää ylitöitä. Mitä kalliimpia ylityöt ovat, sitä kalliimpaa on kiriminen.
2. Mahdollisuus teettää työtä myös öisin tai muutoin mahdollisimman laajalti viikon ympäri. Mitä suuremmat mahdollisuudet työnantajalla on teettää työtä ympärivuorokautisesti, sitä nopeammaksi tuotannon kiriminen tulee.

3. Tuotantoketjun mahdollisuus sopeutua tuotannon nopeutukseen työtaistelun päätyttyä. Mitä pidempi ja monimutkaisempi tuotantoketju, sitä haastavampaa on ketjun jossakin vaiheessa menetetyt tuotannon kiriminen.
4. Varastojen käytön mahdollisuus toimialalla. Mitä helpommin ja edullisemmin varastoitavia toimialan hyödykkeet ovat, sitä halvemmaksi ja helpommaksi tuotannon kiriminen tulee – tai oikeastaan ei tarvitse edes kiriä, vaan ottaa hyödykkeet varastosta.
5. Esimies- tai rikkurityövoiman käyttö. Jos yrityksellä on mahdollisuus pyörittää toimintaa esimiesvoimin tai käyttämällä rikkureita, nettomenetys jää pieneksi.
6. Tuotannon korvaamattomuus muiden toimialojen tuottamilla hyödykkeillä. Malliesimerkki lienee voitehtaiden lakko, jolloin ihmiset ostavat margariinia. Bruttomenetystä ei saa helposti takaisin.
7. Tuotannon korvaamattomuus kuluttajien omilla valinnoilla. Esimerkiksi ravintolaruoan korvaaminen omalla ruoanlaitolla. Bruttomenetys jää pysyväksi.

Lakon vaikutusten laskentaa ovat aiemmin saman kaltaisina menetelmin arvioineet muun muassa Chamberlain ja Schilling (1954). Chamberlainin ja Schillingin tutkimuksessa havainnoitiin kolme muuttujaa, joiden pohjalta eri alojen työtaisteluiden sosiaalisia ja taloudellisia vaikutuksia tutkittiin. Nämä olivat tuotannon tarkeys (necessity), varastojen käytön mahdollisuus (stock effect) sekä tuotteen korvattavuus muilla (substitutability).

Eri aloja arviotiin asteikolla 1–10 näiden muuttujien suhteen. Sen perusteella arvioitiin, kuinka kalliiksi lakot tulevat eri aloilla. Tavoitteena siis ei ollut selvittää, kuinka haavoittuvia eri alat ovat lakoille tai kuinka suuria nettomenetykset ovat verrattuna bruttomenetyksiin, vaan tutkia eri aloilla syntyvien lakkojen kokonaisvaikutuksia yhteiskunnalle.

Chamberlainin ja Schillingin kehikkoa voidaan kuitenkin hyödyntää lakkojen vaikutusten arvioinnissa eri aloilla. Jos tuotanto on tärkeää, varastojen käyttö on vähäistä ja tuotannon korvattavuus muilla tuotteilla vaikeaa, on lakon efekti suuri.

Työtaisteluiden viestinnän kannalta on loogista, että työnantajat ja ammattiyhdistysvastaiset poliittiset tahot pyrkivät antamaan työtaisteluiden taloudellisista vaikutuksista mahdollisimman kriittisen kuvan. Vastaavasti ammattiliittojen ja ammattiyhdistysmyönteisten tahojen viestinnässä lakkojen aiheuttamia taloudellisia haittoja on loogista pyrkiä vähättelemään.

Yhteiskunnan kannalta merkittävässä asioissa on aiheellista pyrkiä tarkkaan ja totuudenmukaiseen viestintään. Suuren yleisön kannalta olisikin hyvä, jos lakkojen kustannukset voitaisiin ilmoittaa realistisesti. Tämä on kuitenkin käytännössä vaikeaa, koska tiedot yritysten mahdollisuuksista käyttää varastoja, esimiestyövoimaa sekä tiedot tuotannon kulurakenteesta on lähinnä yrityksillä itsellään. Siten *efektiivisten työtaistelukustannusten* uutisoiminen on usein mahdotonta tiedotusvälineille.

TYÖTAISTELUN KUSTANNUKSET PALKANSAAJILLE JA AMMATTILIITOILLE

Käytännössä ne työtaistelumuodot, joilla on vaikutus palkansaajien ansioihin, ovat lakot ja työsulku. Lakossa palkansaaja menettää lakkoil-tujen päivien palkan, mutta saa lakkoavustuksen. Menetykseksi jää siis lakkopäivien palkan ja lakkoavustuksen välinen ero.

Alla olevassa kaavassa tappio (loss) on lakon duraatio kertaa palkan (w) ja lakkoavustuksen (b) erotus.

Koko palkansaajakentälle kohdistuvaa tappiota arvioitaessa on huomioitava rikkureiden määrä. Jos alan työntekijöistä esimerkiksi 90 prosenttia on lakossa, mutta 10 prosenttia tekee rikkureina töitä, on kokonaismenetys 90 prosenttia palkan ja lakkoavustuksen erosta kertaa lakkopäivien määrä.

Työsulku on siitä poikkeuksellinen työtaistelutoimi, että sen kat-tavuus ja pitävyys on tyypillisesti sata prosenttia. Kun työsulku on julistettu, kukaan palkansaaja ei pääse työpaikalleen, ja heidän palkan-maksunsa katkeaa tyystin.

Siten työsulun kustannusten laskeminen on yksinkertaista. Yksilölle se on menetettyjen työpäivien määrä kertaa päiväpalkka vähennettynä

lakkoavustuksella. Koko palkansaajaväestön menetys saadaan kertomalla yksilön menetykset palkansaajien määrällä.

Ammattiliiton kustannukset taas koostuvat maksettavista lakkoavustuksista. Käytännössä summaksi muodostuu lakkoilevien ihmisten määrä * työtaistelun kesto päivinä * lakkoavustuksen suuruus. Esimerkiksi 3 000 ihmisen lakkoillessa viiden päivän ajan ja lakkoavustuksen ollessa 100 € per päivä, lakon kustannus asianomaiselle ammattiliitolle on $3000 * 5 * 100 = 1,5$ miljoonaa euroa.

Ammattiliiton tuntiessa lakkokassansa suuruuden, se voi arvioida tästä, kuinka pitkään lakkoon se kykenee. Esimerkiksi lakkokassan ollessa 10 miljoonaa euroa, esimerkissä käytetty ammattiliitto voisi maksaa 3 000 jäsenelleen 100 euron suuruista lakkoavustusta 10 milj. $/(3000 * 100) =$ noin 33 päivän ajan.

6.3 Onko valtiovallan väliintulo tarpeellista?

Työtaistelun vaikutus kansantaloudelle mitataan arvonlisän mukaan. Jos edellisessä kappaleessa käytetyn esimerkin tuotannon menetys oli 10 miljoonaa euroa, esimerkin tuottama menetys on arvonlisän osuus tästä summasta.

Esimerkiksi vuonna 2017 teollisuuden arvonlisä oli Tilastokeskuksen mukaan noin 28 prosenttia teollisuustuotannon bruttoarvosta. Tätä suhdelukua käyttäen menetys bruttokansantuotteelle oli $0,28 * 10$ miljoonaa euroa, olettaen ettei tuotantoa voida kirjata kiinni.

Koska työtaisteluista seuraa ainakin potentiaalisesti menetyksiä yhteiskunnan arvonlisälle ja verotuloille, on luonnollista arvioida, kannattaako valtiovallan pyrkiä puuttumaan työtaisteluihin.

Alan teoreettisessa ja empiirisessä tutkimuksessa on päädytty ristiriitaisiin näkemyksiin siitä, millaisissa olosuhteissa valtion on hyvä pyrkiä työtaistelun ratkaisemiseen. Usein näille on myös poliittiset vastineensa.

1. Työtaisteluita yhteiskunnalle elintärkeillä aloilla pitää pyrkiä rajoittamaan. Tällaisia aloja on esimerkiksi terveydenhuollossa ja turvallisuudessa.

2. Työtaisteluita tulee rajoittaa silloin, kun ne ovat yhteiskunnan kannalta vaikutuksiltaan negatiivisia.
3. Työtaisteluita tulee pyrkiä rajoittamaan laajalti valtiovallan toimesta.

Oikeastaan kaikkialla pyritään rajoittamaan yhteiskunnalle elintärkeiden alojen työtaisteluita.

Hameedin (1971) mallissa valtio tarkastelee väliintulon tarvetta kahdella funktiolla, joista toinen kuvaa menetetyt tuotannon arvoa lakon pitkittyessä ja toinen kuvaa palkansaajien saamaa taloudellista tai institutionaalista hyötyä.

Jos työnantajien taloudelliset tappiot ovat suuremmat kuin palkansaajien taloudelliset hyödyt, työtaistelu on yhteiskunnan kannalta haitallinen. Siten lakon pitkittyessä tulee valtiovallalle kannattavaksi pyrkiä sovitteluun työtaistelua.

Suomen lainsäädännöllä ja työmarkkinakäytännöllä on löyhä yhteys tähän ajatteluun. Työmarkkinaristiriitoja aletaan valtakunnansovittelijan toimesta ratkoa, mutta vasta kun neuvottelut ovat juuttuneet pattitilanteeseen. Suomessa on käytössä pakkosovittelumalli, mutta ei pakkosovintoa. Osapuolilla on siis velvollisuus osallistua työriitojen sovitteluun, mutta sovittelijan ehdotusta ei ole pakko hyväksyä.

Norjassa ja Ruotsissa on käytössä malli, jossa parlamentti voi päätöksellään lopettaa työtaistelun. Tätä voidaan pitää lähellä pakkosovintoa olevana mallina.¹⁹

Suomessakin pakkosovinto on ajoittain ollut esillä. Kaikki työnantajajärjestöt jättivät kesän 1991 AKT:n satamalakon aikaan valtioneuvostolle kirjeen, jossa Suomen työmarkkinajärjestelmä katsottiin vakavasti puutteelliseksi. Järjestöt pyysivät Suomen hallitusta pyrkimään uudistukseen, jossa turvataan ”yhteiskunnan kokonaisedut” lakkoilun aikana.²⁰

19 Käytössä oleva malli on saanut kritiikkiä ay-liikkeen maailmanjärjestö ITUCilta kansainvälisten työelämän perusnormien vastaisena.

20 AKT:n historia 1990–2010

Samoihin aikoihin RKP:n puheenjohtaja Ole Norrback esitti pakko-
sovittelun mahdollistamista nopealla aikataululla. Myöhemmin
Kokoomuksen kansanedustaja Ben Zyskowitz on esittänyt vastaavaa
järjestelyä. Keväällä 2010 Zyskowitz esitti ”kassakaappilakia”, jonka
avulla voitaisiin pakottaa sovintoon sellaiset lakot, jotka ”aiheuttavat
kohtuutonta vahinkoa kansakunnalle”.

7. Työtaistelutyyppit ja niiden esiintyminen Suomessa

USEIN PUHEKIELESSÄ ”lakko” ja ”työtaistelu” tarkoittavat käytännössä samaa. Näin ei kuitenkaan virallisesti ole. Eri-laisia työtaisteluita on noin kymmentä päätyyppiä. Ne ovat pistelakko, poliittinen lakko, italialainen lakko, laitton lakko, yleislakko, tukilakko, työsaarto, työsulku, surulakko ja jarrutuslakko. Tässä kappaleessa esittelen lyhyesti työtaistelutyyppit ja tuon esiin esimerkkejä niistä Suomessa.

PISTELAKKO

Yhden työpaikan tai toimipisteen lakko, jolla pyritään tyypillisesti vaikuttamaan työolosuhteisiin kyseisessä toimipisteessä. Pistelakoilla voi myös pyrkiä vauhdittamaan alan sopimusneuvotteluja.

Esimerkiksi lennonjohtajat ilmoittivat tammikuussa 2019 järjestävänsä viikoittain kahden tunnin mittaisia pistelakkoja eri toimipaikoilla, kunnes alan työehdoista päästään sopuun.

POLIITTINEN LAKKO

Lakko, jonka tavoitteet eivät liity työehtojen muuttamiseen, vaan yhteiskunnallisiin uudistuksiin tai politiikan linjan muuttamiseen. Poliittisten lakkojen laillisuus vaihtelee suuresti maittain, vaikka yleisesti ottaen lakko on lähes kaikkialla laillinen toimenpide. Esimerkiksi Saksassa ja Britanniassa poliittiset lakot ovat kiellettyjä.

Ajankohtainen esimerkki on liittojen laaja poliittinen lakko syksyllä 2015 silloisen hallituksen esittämiä työmarkkinoiden ”pakkolakeja” kohtaan, joilla oltaisiin heikennetty yksityistä sopimusvapautta. Suomessa poliittiset lakot ovat sallittuja, koska ne eivät kohdistu työehtosopimusta vastaan.

Poliittiset lakot ovat pohjoismaissa sallittuja, mutta Saksassa ja Britanniassa kiellettyjä.

ITALIALAINEN LAKKO

Lakko, jossa työntekijät eivät kieltäydy tekemästä työtä tai poistu työpaikalta, mutta tekevät työtä hitaaseen tahtiin jokaista ohjetta tarkasti noudattaen. Italialaista lakkoa kutsutaan myös hidastuslakoksi. Nimi ei viittaa kuvatun toiminnan yleisyyteen Italiassa, vaan siihen, että kyseinen lakkomuoto on ilmeisesti ensimmäisen kerran ollut käytössä Italian rautateillä.

Italialainen lakko on Tanskassa kielletty. Tämä on harvinainen poikkeus, sillä pohjoismaiden välillä on muuten vähän eroja työtaisteluiden lainsäädännössä.

LAITON LAKKO

Laittoman lakon määritelmä vaihtelee maittain. Suomessa lakko on laitton, kun se kohdistuu voimassa olevaa työehtosopimusta vastaan. Lakko työehtosopimuksen voimassaoloaikana on kuitenkin lähtökohdaisesti laillinen, jos se ei kohdistu työehtosopimusta vastaan.

Lakko voi myös olla laitton, jos se ei sisällä laissa määrättyä kahden viikon ilmoittamisaikaa.

Esimerkiksi paperiliitto järjesti kaikkien sopimusalojensa vuorokauden mittaisen työnseisauksen joulukuussa 2003. Lakon taustalla oli hermostuminen työnantajien suunnitelmista vähentää alalta lähes 2 000 palkansaajaa. Lakko oli laitton, koska se järjestettiin työrauhavelvoitteen aikana.

YLEISLAKKO

Yleislakko on koko maata kattava, kaikkia tai useimpia toimialoja koskeva lakko. Tyypillisesti yleislakko liittyy samalla yhteiskunnallisiin tai poliittisiin oloihin.

Suomessa yleislakoksi määriteltäviä lakkoja on ollut kaksi, vuosina 1905 ja 1956.

TUKILAKKO, VAUHDITUSLAKKO TAI MYÖTÄTUNTOLAKKO

Lakko toisen toimialan työtaistelun tukemiseksi. Esimerkiksi vuonna 2010 silloinen Toimihenkilöunioni vauhditti Teknologiateollisuuden kanssa käytyjä työehtosopimusneuvotteluita järjestämällä muilla aloillaan tukilakkoja.

TYÖSAARTO

Ammattiliitto päättää, ettei yhden tai useamman työnantajan avoimiin työpaikkoihin tule hakeutua tai näihin liittyvät työt jätetään hoitamatta.

Lähimenneisyyden esimerkki kotimaasta on vuodelta 2017, kun AKT julisti saartoon kymmenen kuljetusalan yritystä lähinnä maksamattomien lisien vuoksi. Näiden yhtiöiden lastit jätettiin satamissa purkamatta.

Onnistunut saarto on erittäin tehokas työtaistelutoimenpide, koska se pysäyttää työnantajan toiminnan täysin ja saattaa johtaa työnantajan tuotannon korvaamiseen muiden yritysten tuotteilla tai hyödykkeillä.

Saarto on pohjoismaissa sallittu, mutta Britanniassa ja Saksassa kielletty työtaistelutoimenpide.

TYÖSULKU

Työnantajan työtaistelutoimi, jossa työnantaja sulkee työntekijät työn ja palkanmaksun ulkopuolelle. Työsulun laillisuus vaihtelee maittain, mutta yleispohjoismaisesti työsulut ovat laillisia siinä missä lakotkin.

Tämän vuosituhannen keskeisin työsulku Suomessa oli metsäteollisuuden vuoden 2005 kuusi viikkoa kestänyt työsulku, joka johti alan työehtosopimuksessa olleen niin sanotun pykälä 11:n poistamiseen. Kyseisen pykälän sisältö oli, että uutta teknologiaa käyttöönotettaessa täytyy aina neuvotella palkoista.

Työsulun aikana on tyypillistä jatkaa toimintaa ainakin jossain määrin esimies- tai rikkurityövoimalla. Työntajilla on myös hyvät mahdollisuudet varautua lakkoon varastoinnilla, koska työnantajathan tietävät etukäteen työsulun alkamisen.

SURULAKKO

Toimenpide, jossa osoitetaan mieltä irtisanomisista tai toiminnan lakkauttamista vastaan. Surulakkojen laillisuus vaihtelee maittain, mutta pohjoismaissa ne ovat laillisia.

Esimerkiksi usean ammattiliiton mielenilmaukset tai ulosmarssit syksyllä 2018, kun hallitus valmisteli lakia, jonka perusteella alle 20 hengen firmoissa irtisanomiskynnystä olisi madallettu

JARRUTUS

Käytännössä sama kuin italialainen lakko. Tarkoitus on hidastaa työntekoa siten, että siitä koituu työnantajalle painetta myöntyä vaatimuksiin.

Työtaistelun muotoja on aikamoinen määrä, kuten kappaleessa 5 esiteltiin. Ylivoimaisesti yleisin työtaistelun muoto on kuitenkin lakko. Ei olekaan sattumaa, että termejä ”työtaistelu” ja ”lakko” käytetään usein lähes synonyymeinä.

Jokaisena vuosikymmenenä lakkojen osuus työtaistelusta on ollut noin 90 prosentin tasolla. Kaikki muut työtaistelutyytit ovat harvinaisia.

Työnantajien käyttämä työsulku on ollut erittäin harvinaisen, yleensä 0–1 kappaletta vuosittain. Esimerkiksi vuonna 1986 nähtiin rakennusalan työsulkuja ja vuonna 1990 pankkialan laaja työsulku. Myös saarto on erittäin harvinaisen – lukuun ottamatta vuotta 1976 saartoja on nähty vuosittain alle kymmenen.

Alla olevasta Tilastokeskuksen vuoden 1991 työtaistelutilastosta saa hyvän kuvan työtaisteluiden jakaumasta. Vaikka ajat ovat muuttuneet ja lakkojen määrä supistunut murto-osaan, on lakkomuotojen jakauma pysynyt samantyyppisenä.

22. Työtaistelut muodon mukaan luokiteltuna ja niiden prosentuaaliset osuudet vuosina 1971–1990
 Arbetskonflikter efter arbetskonfliktstyp åren 1971–1990 antal och procentuella andelar
 Labour disputes classified by type, number and percentage in 1971–1990

Vuosi År Year	Työtaistelun muoto – Arbetskonfliktstyp – Type of labour dispute														
	Lakko Strejk Labour dispute		Myyttäntulo- lakko Sympatiststrejk Sympathy strike		Työsulku Lockout		Saato Blockade		Kielt. yhtiöstä Vägrat utföra Övertidsarbete Overtime ban		Jarrutus Maskning Go-slow		Muu työtaistelu Annan arbets- konflikt Other labour dispute		
	Työt. Arb. konfl. Labour disp.	%	Työt. Arb. konfl. Labour disp.	%	Työt. Arb. konfl. Labour disp.	%	Työt. Arb. konfl. Labour disp.	%	Työt. Arb. konfl. Labour disp.	%	Työt. Arb. konfl. Labour disp.	%	Työt. Arb. konfl. Labour disp.	%	
1971	838	803	96,0	20	2,4	1	0,1	3	0,3	3	0,3	5	0,6	3	0,3
1972	849	781	92,2	37	4,3	1	0,1	1	0,1	14	1,7	12	1,4	3	0,3
1973	1 009	942	93,2	44	4,4	4	0,4	-	-	9	0,9	8	0,8	2	0,2
1974	1 788	1 656	92,6	59	3,3	-	-	2	0,1	32	1,8	34	1,9	5	0,3
1975	1 530	1 351	88,4	118	7,7	-	-	-	-	29	1,9	23	1,5	9	0,6
1976	3 282	3 016	92,0	184	5,6	1	0,0	16	0,5	33	1,0	26	0,8	6	0,2
1977	1 673	1 258	75,2	395	23,6	1	0,0	-	-	13	0,8	5	0,3	1	0,0
1978	1 237	1 171	94,7	35	2,8	1	0,1	-	-	17	1,4	12	0,9	1	0,1
1979	1 753	1 660	94,7	42	2,4	1	0,1	1	0,1	23	1,3	19	1,1	7	0,4
1980	2 238	2 054	91,8	134	6,0	2	0,1	-	-	12	0,5	34	1,5	2	0,1
1981	1 612	1 449	90,9	143	8,9	-	-	-	-	7	0,4	13	0,8	1	0,1
1982	1 240	1 141	92,1	71	5,7	-	-	-	-	14	1,1	13	1,0	1	0,1
1983	1 940	1 578	81,4	340	17,5	-	-	-	-	14	0,7	8	0,4	-	-
1984	1 710	1 418	83,0	262	15,3	-	-	1	0,1	10	0,6	19	1,1	-	-
1985	848	755	89,0	67	7,9	-	-	-	-	12	1,4	11	1,3	3	0,4
1986	1 225	1 100	89,8	108	8,8	3	0,2	1	0,1	9	0,7	3	0,2	1	0,1
1987	802	744	92,8	47	5,9	-	-	-	-	3	0,4	6	0,7	2	0,2
1988	1 353	1 065	78,7	262	19,4	-	-	-	-	24	1,8	2	0,1	-	-
1989	629	602	95,7	4	0,6	-	-	-	-	8	1,3	13	2,1	2	0,3
1990	455	432	95,0	17	3,8	1	0,2	-	-	2	0,4	2	0,4	1	0,2

7.1. Lakkoilun historiallinen kehitys Suomessa

Jotta Suomen työtaisteluita ja niiden kehitystä voi ymmärtää, täytyy tuntea suomalaisen ammattiyhdistysliikkeen historiaa ja sen keskeisiä muutoskohtia. Silloin myös suomalaisen työväenluokan näkökulmat ja toimet on helpompi ymmärtää.

Tarkastellaan suomalaisten työtaisteluiden kehittymistä historiallisina jaksoina.

SUURRUHTININASKUNNAN AJOISTA

TAMMIKUUN KIHLAUKSEEN 1940

Keskeistä: yleinen ja yhtäläinen äänioikeus sekä ammattiyhdistysliikkeen keskusjärjestöjen perustaminen

Sääty-yhteiskunnassa työväellä ei ollut edes edustusta valtiopäivillä. Neljä säätyä olivat aateliset, papisto, porvarit ja talonpojat. Mikä puuttuu

joukosta? Suurimmalla ryhmällä eli työväellä ei ollut äänioikeutta eikä edustusta.

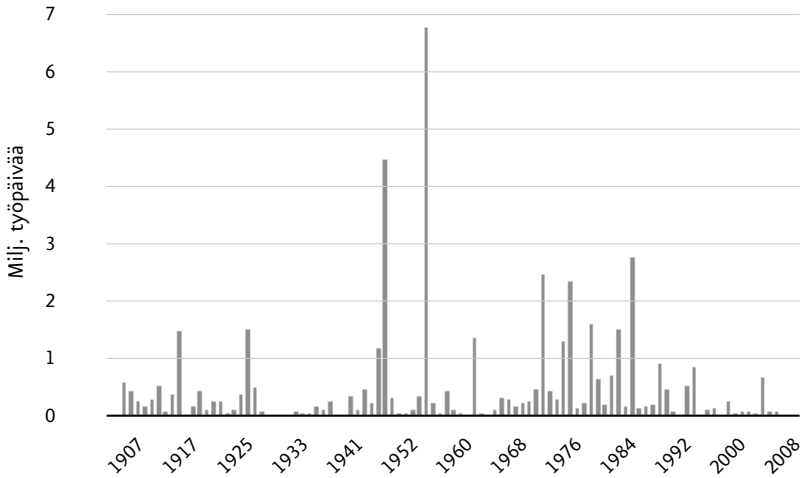
Vielä 1900-luvun alussa työläisen osa oli kurja, absoluuttinen köyhyys yleistä ja työväenliikkeen juridinen asema jäsentymätön. Vuosisadan vaihteessa suomalaisen elinikä oli noin 50 vuotta ja työläisillä tätäkin vähemmän. Työtapaturmista sattuvia kuolemantapauksia oli nykymittapuulla kammottava määrä vuosittain.

Tällaisissa olosuhteissa työväenliikkeen päämäärä on ollut työväestön yhteiskunnallisen aseman kehittäminen ja vaikuttamismahdollisuuksien turvaaminen. Työtaisteluilla pyrittiin laajamittaisiin muutoksiin työväestön oikeudellisessa ja työmarkkinapoliittisessa asemassa, kuten äänioikeuden saamiseen (1905 suurlakko) tai oman neuvotteluaseman vakiinnuttamiseen, joka toteutui tammikuun kihlauksessa 1940.

Vielä itsenäisen Suomen alkuvuosikymmeninäkin ammattiyhdistysliike ja palkansaajien keskusjärjestöt olivat heikkoja sekä jäsenmäärältään että asemaltaan. Työnantajaliikkeet eivät tunnustaneet niitä eivätkä suostuneet neuvottelemaan niiden kanssa. Lakot olivat tämän seurauksena usein melko järjestäytymättömiä ja heikosti suunniteltuja.

Lisäksi lakonmurtaminen oli yleistä varsinkin 1930-luvulla, jolloin Suomella oli äärioikeistolaisia piirteitä. Lakkojen ja niissä menetettyjen työpäivien määrä oli hyvin matala varsinkin 1930-luvulla. Poliittisten virtojen lisäksi tähän vaikutti vuosikymmenen alussa vallinnut kansainvälinen lamakausi.

Lähde: Tilastokeskus

Kokonaisuutena 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenien lakkoilua voisikin kuvata sanoilla ”yhteiskuntajärjestystä muuttava” tai siihen pyrkivä. Joku toinen voisi käyttää termiä vallankumouksellinen, mutta termillä on nykyään rasitteellinen kaiku. Erityisen voimakkaasti ilmiö näkyy vuosien 1905 ja 1917 lakkoilussa.

Ajanjakson aikana työväestön asema kehittyikin äänioikeudettomasta ja neuvotteluosapuoleksi kelpaamattomasta joukosta tasavertaisiksi kansalaisiksi, joiden keskusjärjestö kelpasi neuvotteluosapuoleksi työnantajille.

TAMMIKUUN KIHLAUKSESTA TUPOIHIN: 1940–1968

Keskeistä: ammattiyhdistysliike tasavertaiseksi neuvotteluosapuoleksi työnantajajärjestöjen kanssa

Toisen maailmansodan jälkeen hintasäännöstely oli vielä yleistä ja maataloustuotteiden hinnannousulla oli usein työväestön taloutta haittaava vaikutus. Keskeisin kuluerä varsinkin suurissa perheissä oli

ruoka ja elintarvikkeet. Maataloustuottajien osuus työvoimasta oli vielä 1940- ja 1950-luvulla merkittävä ja maataloustuottajien keskusjärjestö MTK oli vahva toimija.

Tämä kehityskulku kulminoitui yleislakkoon vuonna 1956. Jo ennen sitä ammattiyhdistysliike oli uhannut viisi kertaa yleislakolla toisen maailmansodan jälkeen. Usein syynä oli nimenomaan elintarvikkeiden hinnannousujen aiheuttama paine. Yleislakossa ammattiyhdistysliike saavutti 12 markan palkankorotukset tuntipalkkoihin. Seurauksena tosin oli inflaation voimakas nousu.

Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina keskeistä oli Kauppisen (1992) määrittelyssä ”valtiokorporatismi” jossa elintarvikkeiden hinnannousu ja hintasäännöstely olivat keskeisiä. Sotakorvausten maksaminen määritteli teollisuutta ja taloutta. Ammattiyhdistysliikkeen asema oli vakiintuneempi, ja siitä oli tullut tasavertainen neuvottelukumppani työnantajajärjestöjen kanssa. Tämä toteutui tammikuun kihlauksessa vuonna 1940 kesken talvisodan.

SAK:n liittojen jäsenmäärä oli lähtenyt voimakkaaseen nousuun vuosista 1944–1945 lähtien. Lakoista oli tullut järjestelmällisempiä ja paremmin valmisteltuja. Työväenliikkeen tiedotustoiminta kehittyi ja laajeni. Työväenliikkeen järjestäytyneisyys ja rakenteet eri puolilla Suomea kehittyivät. SAK ottikin vuonna 1949 villeihin lakkoihin tiukan kielteisen kannan. Lakot olivat 1950-luvulla entistä useammin valtakunnallisia yhteenottoja ja paremmin organisoituja.

Taloudellisen aseman ja neuvotteluaseman parantuminen mahdollistivat järjestelmällisemmän edunvalvonnan ja valtakunnallisempien lakkojen valmistelun taloudellisten ja poliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi.

Kappaleen alussa olleesta graafista havaitaankin, että työtaisteluissa menetettyjen työpäivien määrä lähti voimakkaaseen nousuun sotien jälkeen. Keskeisenä syynä tähän oli palkansaajaliikkeen neuvotteluaseman ja jäsenmäärän vahvistuminen sekä niistä seurannut kyky organisoida työtaisteluita aiempaa systemaattisemmin.

Keskeisiä työväestön asemaa parantavia uudistuksia 1960-luvulla olivat siirtyminen viisipäiväiseen työviikkoon, työeläkemaksupohjainen työeläkejärjestelmä ja vuosilomalaki.

SAK, Toimihenkilöiden ja Virkamiesten Keskusliitto (TVK), SAJ sekä STK sopivat kesäkuussa 1965 siirtymisestä 40-tuntiseen ja viisipäiväiseen työviikkoon vuoteen 1970 mennessä.²¹ Vuosilomalaisa vuonna 1960 vuosilomien pituudeksi määrättiin 18–24 päivää, kun aiemmin lomaoikeus oli ollut käytännössä puolet vähemmän.

Tyypillistä ajanjaksolle oli ammattiyhdistysliikkeen vahvistumisen ja vahvan poliittisen työväenliikkeen yhteistyö, jota hyödynnettiin sekä työväestön yhteiskunnallisen että taloudellisen aseman kehittämiseksi. Ansiotason nousun lisäksi lyhennettiin työaikaa ja parannettiin työväestön asemaa eläkejärjestelmää kehittämällä ja lomiam pidentämällä.

TUPOJEN AJASTA LAMAAN 1968–1991

Keskeistä: ammattiyhdistysliike ”neuvotteluosapuoleksi” valtion kanssa

Työtaistelut ovat aina yhteydessä yhteiskunnan ja työmarkkinoiden tilanteeseen. Tulopoliittisia kokonaisratkaisuja eli tupoja on solmittu vuodesta 1968 lähtien,²² mikä johti palkansaajakeskusjärjestöjen aiempaa keskeisempään asemaan. Niiden mahdollisuus ajaa työväen yhteiskunnallista asemaa (Charlwoodin jaottelussa *political front*) palkkaneuvottelujen yhteydessä kohentui.

Välttämätön edellytys keskusjärjestöjen vallan kasvulle oli palkansaajakeskusjärjestöjen SAK:n ja SAJ:n yhdistyminen, joka toteutui vuonna 1969. Yksittäisten rinnakkaisliittojen yhdistymisiä tapahtui vielä vuosia tämän jälkeen.

Kauppinen (1992) kuvaa tätä vaihetta Suomen työmarkkinoilla *yhteiskuntakorporatismiksi*. Termillä viitataan siihen, että työmarkkinakeskusjärjestöt pääsivät sopimaan yhdessä hallitusvallan kanssa muun muassa sosiaalilainsäädännöstä.

1970-luvulla lakkoja oli valtava määrä. Suomi oli jopa maailman kärkekkästä menetettyjen työpäivien määrissä. Tähän on useita syitä,

²¹ <https://www.sak.fi/serve/sakn-historia> s.54

²² <http://netti.sak.fi/sak/tupo/tupo3ov1.html>

joita käsitellään seuraavassa kappaleessa, jonka aiheena on Suomen lakkoherkkyys historiallisesti ja kansainvälisesti.

Lakoista merkittävä osa oli työpaikkakohtaisia villejä lakkoja. Koska työväenliikkeen juridinen asema ja työväen poliittinen asema olivat vakiintuneet, lakkojen tarkoituksena oli tyypillisesti palkankorotusten tavoittelu, poliittisella lakolla ajankohtaispolitiikkaan vaikuttaminen tai jostain väärinkäytöksestä protestointi.

Esimerkkivuodeksi ajan lakkoherkkydestä ja ”villiydestä” käy vuosi 1976, jolloin käytiin 3 282 työtaistelua. Vain kuudella näistä oli työmarkkinajärjestön suostumus!

Aikavälin lakkoilussa korostuu metalliteollisuuden lakkoherkkyys. Ala oli kasvanut nopeasti väkimäärältään 1960-luvun aikana ja nuorten osuus työväestä korostui. Ala oli myös kovassa palkankorotuspaineessa, koska naapurimaa Ruotsissa oli metalliteollisuudessa kova työvoimapula, ja palkat merkittävästi korkeammat kuin Suomessa.

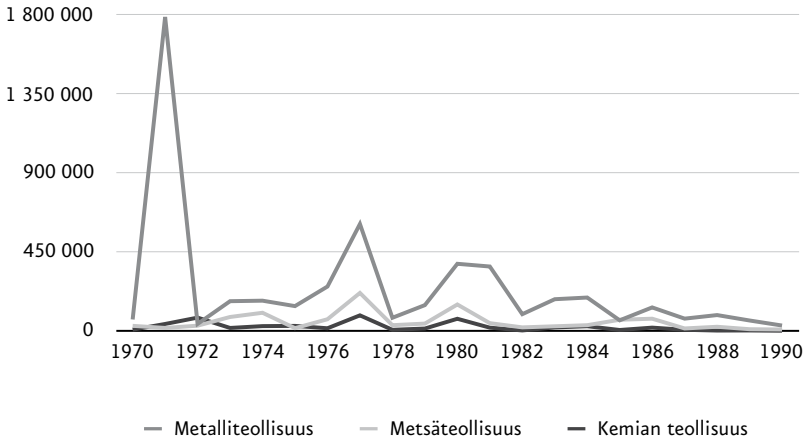
Aikavälin yksittäisistä lakoista korostuu voimakkaasti vuoden 1971 metallin lakko, joka kesti seitsemän viikkoa. Lakolla oli myös laajempi, oman alansa ulkopuolelle ulottunut vaikutus. Lakon seurauksena myönnettiin niin sanotut lomaltapaluurahat, kuten niitä silloin kutsuttiin. Sittemmin lomarahat vakiintuivat muillekin aloille tulopoliittisten kokonaisratkaisujen myötä.

Ajankohtana oli paljon pistelakkoja, jotka usein ovat hyvin lyhyitä. Lakkojen kokonaisuus oli suuri, tavoitteet usein ennen kaikkea palkankorotuksiin tai työntekijöiden huonoon kohteluun liittyviä. ”Muu syy” oli myös yleinen.

Alla olevassa graafissa tarkastellaan metalli-, metsä- ja kemianteollisuuden työtaistelupäiviä tarkasteluajanjaksolla. Jokaisena tarkasteluvuonna metalliteollisuuden työtaistelupäivät ovat olleet moninkertaiset verrattuna metsäteollisuuteen tai kemian teollisuuteen. Aivan ylivoimaisena piikkinä näkyvät vuoden 1971 metalliteollisuuden työtaistelut. Tuolloin Metalliliitto lakkoili seitsemän viikkoa.

Kuvio 9. Työtaisteluiden vuoksi menetetyt työpäivät 1970–1990

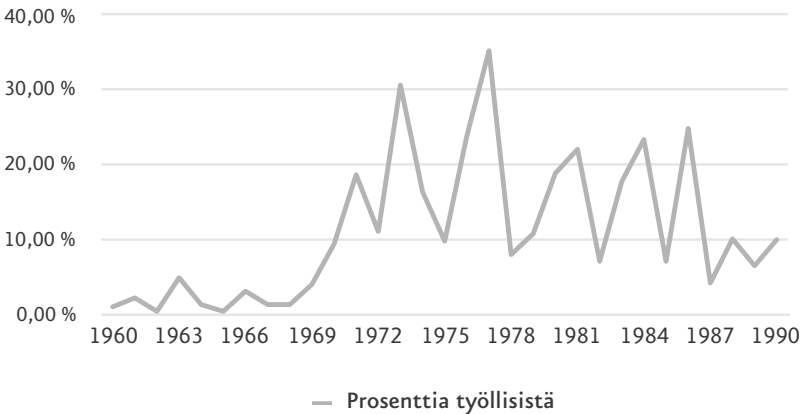
Lähde: Tilastokeskus

Pelkästään vuoden 1969 aikana noin 10 000 Metalliliiton jäsentä muutti Ruotsiin. Luku voidaan suhteuttaa liiton tuolloiseen jäsenmäärään, joka oli noin 105 000. Maastamuutto ei myöskään rajoittunut kyseiseen vuoteen. Ajan henki suosi ärhäkkää työtaistelukulttuuria, jolla Ruotsin ansiotasoa kirittiin kiinni. Jäsenistön mielihaluja tyydyttävää ansiotason nousua oli vaikea toteuttaa ilman laajaa työtaistelua. Vuonna 1971 sellainen toteutuikin.

Kuvio 10. Lakkoon osallistuneiden osuus työllisistä

Lähde: Tilastokeskus

Lakkoon osallistuneiden työntekijöiden osuuksissa eri vuosina havaitaan muutamia piikkejä. Vuonna 1973 käytiin rakennusalan laaja lakko ja työsulku sekä pankkialan ja teknisten toimihenkilöiden lakot. Näiden kolmen työtaistelun osuus oli 82 prosenttia tuona vuonna menetetyistä työpäivistä.

Vuonna 1977 korostuivat elintarvikealan, poliisien, puhelinalan ja ahtausalan lakot sekä laajat STTK:n toimihenkilölakot. Yli puolet työtaisteluista käytiin työehtosopimusten voimassa ollessa ja vain kahdellakymmenellä työtaistelulla oli työmarkkinajärjestöjen suostumus. Vuonna 1977 korostui myös toimihenkilöiden suuri osuus työtaisteluista, noin 40 prosenttia ja yhteensä noin miljoona menetettyä työpäivää.

Vuoden 1980 alussa TES- ja VES-neuvottelut epäonnistuivat, mikä johti laajamittaisiin lakkoihin varsinkin vuoden toisella neljänneksellä. Tilastokeskuksen työtaistelutilaston mukaan valtakunnansovittelijaa tai piirisovittelijaa tarvittiin 97 kertaa, mikä oli vuosikymmenen korkein määrä. Vuoden 1984 keväällä koettiin pitkät toimihenkilölakot ja laaja kaupan alan lakko.

Vuonna 1986 oli SAK:n ”yhteislakko” joka kosketti laajaa skaalaa eri aloja. Pelkästään toukokuussa kertyi 1 752 400 menetettyä työpäivää. Vuonna 1986 koettiin myös rakennusalan harvinaisen laajoja työsulkuja. Lisäksi seitsemän viikkoa kestäneessä virkamieslakossa oli enimmillään 41 000 virkamiestä. Rakennusalan lakoissa ja suluissa oli enimmillään osana 150 000 työntekijää ja menetettiin 900 000 päivää.

Ensimmäinen SAK:n ja työnantajajärjestö STK:n välinen laaja keskusjärjestösopimus solmittiin vuonna 1960. Valtion rooli oli vielä tässä vaiheessa pieni, joten sopimus ei ollut sittemmin muodoksi vakiintunut tulopoliittinen kokonaisratkaisu eli tupo. Sitä saatiin odottaa vuoteen 1968. 1960-luvulta alkaen keskusjärjestöjen rooli palkkasopimisessa ja sosiaalilainsäädännössä korostui.

Vuonna 1968 solmittu ensimmäinen tulopoliittinen kokonaisratkaisu eli Liinamaa I vakiinnutti työväenliikkeen asemaa entisestään. Nyt ammattiyhdistysliike pääsi paitsi työnantajien, myös valtion kanssa ”neuvottelukumppaniksi”. Mahdollisuudet edistää työväestön laillista ja yhteiskunnallista asemaa kasvoivat.

Valtiosääntöä muuttaviin tai muutoin ”vallankumouksellisiin” päämääriin ei ole toisen maailmansodan jälkeen juuri pyritty, ehkä taistolaisia kommunisteja lukuun ottamatta. Työväestön asemahan oli jo kohentunut merkittävästi ensin äänioikeuden myötä (1905 suurlakko), neuvotteluaseman virallistamisen myötä (1940 tammikuun kihlaus) sekä sittemmin tulopoliittisten kokonaisratkaisujen (1968 alkaen) myötä.

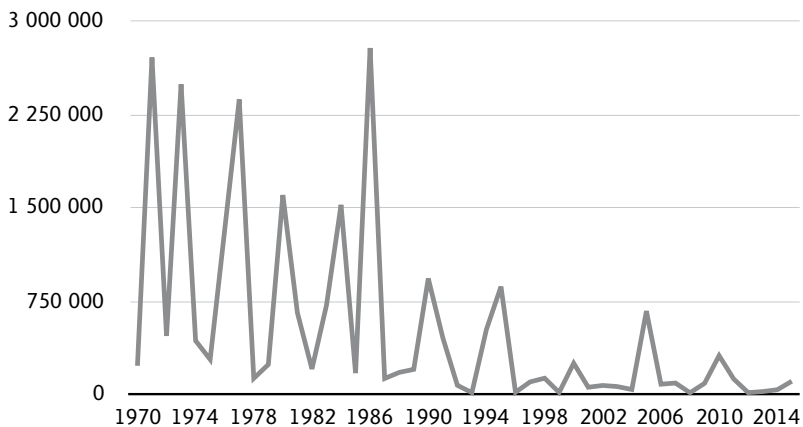
Toisin sanoen tarve ajaa yhteiskunnan valtarakenteita uudistavia tavoitteita lakkojen avulla väheni, mikä on merkittävä muutos 1900-luvun ensimmäisiin vuosikymmeniin. Lakkoja järjestettiin seuraavalla vuosikymmenellä sitäkin enemmän, mutta eri syistä.

Koska työväestön yhteiskunnallinen asema (*political front*) ja juridinen asema (*legal front*) olivat 1960-luvun loppuun mennessä niin kehittyneitä, keskeiseksi tavoitteeksi tuli taloudellisen aseman parantaminen eli *economic front*. Tässä korostui myös tarve kiria kiinni ansiotason eroa Ruotsiin, jota oli suuren muuttoliikkeen vuoksi helppo käyttää vertailukohtana.

LAMAN JA SEN JÄLKEINEN AIKA: 1991–2019

1990-luvun alun laman aikana lakkojen määrä laski rajusti, eikä se koskaan enää palannut 1990-lukua edeltäneen ajan tasolle. Kun työttömyys oli erittäin korkealla (jopa yli puoli miljoonaa työtöntä), ei suurta pyrkimystä palkankorotuksiin tai ehtojen parannuksiin ollut. Lama vaikutti työväenliikkeen mielialoihin ja prioriteetteihin siten, että työpaikkojen turvaaminen ja työttömyyden laskeminen päämääränä korostui.

Toisaalta jakovaraakaan ei lamavuosina ollut, joten suuret lakot sen ulosmittaamiseksi olisivat olleet hedelmättömiä. Suurempi mysteeri on, miksi laman jälkeen alkaneen ja vuoteen 2008 asti kestäneen nopean talouskasvunkaan aikana ei nähty merkittävää määrää työtaisteluita. Tätä ei muuttanut edes se, että ajanjaksona tuloeroja ja työn ja pääoman välistä asemaa kärjistettiin erityisesti pääomaverotukseen liittyvillä päätöksillä.

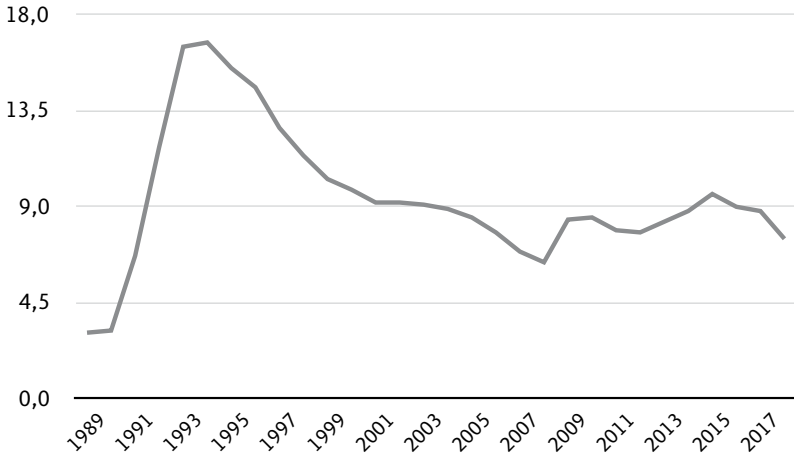
Yhtenäkkään vuotena laman aikana tai jälkeen ei ole käyty yli tuhatta työtaistelua. Työtaisteluiden vuoksi menetetyt työpäivät ovat myös vähentyneet. Lukuun ottamatta vuotta 2005 menetetyt työpäivät ovat 2000-luvun aikana olleet hyvin vähäisiä.

Syvä lama muutti Suomen työmarkkinarakenteita pysyvästi. Se nähdään muun muassa työttömyys- ja työllisyysastetilastoissa sekä työtaistelutilastoissa. 2000-luvun ajan lakkoilu on ollut vähäistä, vaikka työmarkkinoilla on jo runsaasti työvoimaa, joka ei ole ollut edes työikäistä laman aikana. Lama on siis ilmeisesti vaikuttanut työmarkkinoiden rakenteisiin sellaisilla pysyvillä tavoilla, jotka vaikuttavat myös nuoriin työntekijöihin, jotka eivät olleet välttämättä edes syntyneet 1990-luvun alussa.

Myös työläisten yhteisöt ovat muuttuneet. Perinteisiä työväenkaupunginosa- tai kaupunkeja on enää vähän. 2000-luvulla työläinen elää todennäköisesti kerrostalossa, rivitalossa tai omakotitalossa niin, että naapureina voi olla toiseen yhteiskuntaluokkaan kuuluvia ihmisiä. Siten työtaistelut eivät ole enää ”työläisyhteisöä” kokonaisvaltaisesti vavisuttavia tapahtumia, siten kuin esimerkiksi 1800-luvun alun Lontoossa, kuten kappaleessa 2 kuvattiin. Oikeastaan ”työläisyhteisöjä” tai työläiskaupunginosa sanan varsinaisessa merkityksessä ei ole viimeisinä vuosikymmeninä ollut juuri Suomessa olemassakaan.

Kuvio 12. Työttömyysaste vuosittain 1989–2018

Lähde: Tilastokeskus

Suomalaisessa julkisessa keskustelussa 2000-luvulla huomiota on herättänyt se, että työnantajat ja työntekijät ovat voimakkaasti eri mieltä lakkojen määrästä. Asiaa on käsitelty muun muassa Yleisradiossa vuonna 2015.²³ Palkansaajajärjestö SAK:n mukaan lakot ovat nyky-Suomessa harvinaisia. Elinkeinoelämän keskusliitto on laskenut, että laittomia lakkoja on yhä huomattavasti enemmän kuin muissa Pohjoismaissa. Toisaalta ammattiyhdistysliikkeestä on vastattu tähän, että tarkastelusta jätetään usein pois Tanska, mahdollisesti tarkoitushakuisista syistä.²⁴

1990-luvulla ja 2000-luvulla Suomi on ollut lakkoherkkyydeltään eurooppalaista keskikastia. Pohjoismaisessa vertailussa Suomi on ollut Norjan ohella keskikastia Ruotsin ollessa vähiten lakkoileva ja Tanskan ollessa lakkoherkin.

²³ <https://yle.fi/uutiset/3-8307885>

²⁴ <https://www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/suomalaisten-lakkoherkkyyks-myytti>

Yhteenvedo työväenliikkeen asemasta ja työtaisteluista tsaarin ajoista 2000-luvulle

Kehityskulkua voisi kuvailla siten, että ensin saatiin kuntoon perusasiat, kuten äänioikeus ja ammattiyhdistysliikkeen neuvotteluasema. Tämä tapahtui vuosien 1905 ja 1940 välisenä aikana. Keskeisinä tapahtumina olivat vuoden 1905 suurlakko ja hieman yllättäen talvisota vuosina 1939–1940.

Seuraavassa vaiheessa saavutettiin työväenluokan kohtuullinen sosiaalinen ja yhteiskunnallinen asema työeläkkeineen, työterveydenhuoltoineen ja vuosilomalakeineen sekä työväenliikkeen mahdollisuus vaikuttaa näiden asioiden kehitykseen. Nämä vaiheet toteutuivat erityisesti 1960-luvun aikana lainsäädännöllisin keinoin. Välttämätöntä oli kuitenkin työväenliikkeen vahva järjestäytyneisyys ja työtaisteluvoima, jonka mahdollisti jäsenmäärän kehitys sotien jälkeen. Toisaalta ammattiyhdistysliikkeen hajaannus vuoden 1956 yleislakon jälkeen sotki toimintaa. Keskeisiä tapahtumia olivat vuoden 1956 yleislakko ja vuoden 1968 tulopoliittinen kokonaisratkaisu.

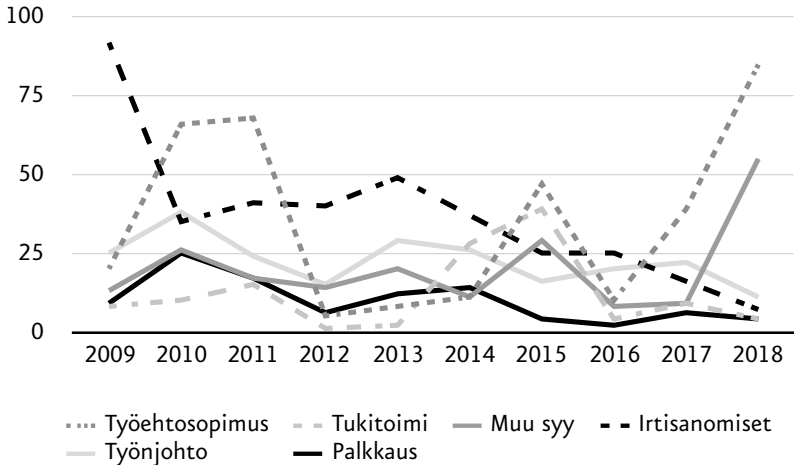
Sittemmin on voitu keskittyä ansiotason nostoon, työajan lyhentämiseen ja työehtojen parantamiseen.

Työehtosopimusneuvotteluita vauhdittavien järjestölakkojen ohella modernina aikana ollaan nähty erityisesti irtisanomisia tai irtisanomisten uhkaa protestoivia surulakkoja.

Vuosina 2009–2018 työtaisteluiden syyt ovat jakautuneet seuraavalla tavalla (lähteet Tilastokeskus ja EK):

Kuvio 13. Työtaisteluiden syyt Suomessa 2009–2018 (kpl)

Lähde: EK ja Tilastokeskus

Työtaistelujen syyt ovat moninaisia ja usein kumuloituvia, joten jaottelu ei kerro kaikkea. Hämmennystä herättää myös merkittävä osuus luokittelussa ”muu syy”. Tämä selittyy sillä, että pienissä ja paikallisissa työtaisteluissa kyse ei yleensä ole palkoista, työajasta, irtisanomisista eikä työehtosopimuksen sisällöstä. Tällöin syyksi kirjataan tyyppillisesti ”muu syy”.

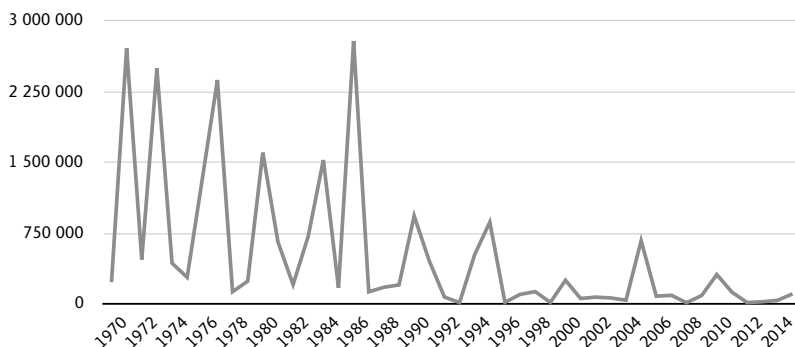
Joskus työtaistelujen yhteydessä on myös viitteitä siitä, että julkisesti ilmoitettu syy ei ole tosiasiallinen taustalla oleva syy. Tätä on kuitenkin vaikea osoittaa toteen tai tilastoida.

8. Onko Suomi lakkoherkkä maa? Historiallinen ja kansainvälinen tarkastelu

LAKKOJEN MÄÄRÄ ja lakoiissa menetetyt työpäivät ovat vaihdelleet valtavasti vuosikymmenten aikana. Siksi kysymykseen ”onko Suomi lakkoherkkä maa” onkin vastattava erilaisia aikakausia tarkastellen.

1970-luvulla Suomi oli maailman lakkoherkimpiä maita

Kuvio 14. Työtaisteluissa menetetyt työpäivät 1970–2015

Näiden kehityskulkujen seurauksena Suomi oli 1970-luvulla maailman lakkoherkimpiä maita. Lakkotilastojen kärkikolmikoon muodostivat Ranska, Italia ja Suomi. Työtaistelujen vuoksi menetettyjä työpäiviä oli useina vuosina yli kaksi miljoonaa.

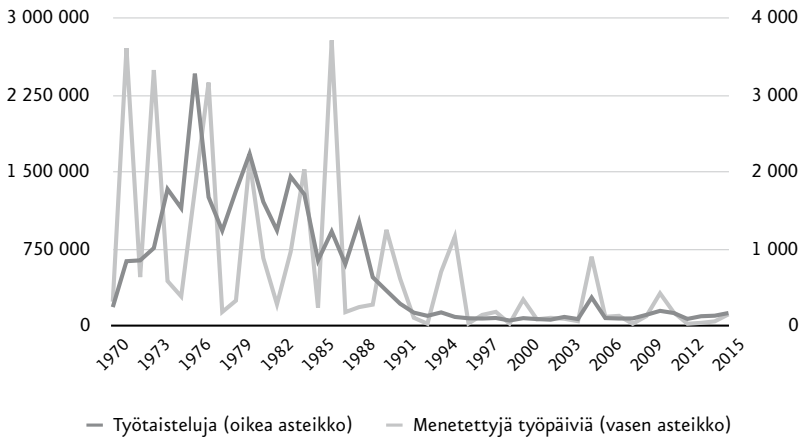
Lakkosakkoja korotettiin merkittävästi vuonna 1984, mutta se ei olennaisesti vaikuttanut työtaisteluiden määrään. Itse asiassa vuodet 1986 ja 1988 olivat hyvin lakkoherkkiä, yli 1 200 lakkoa kumpanakin vuotena.

1970-luvun korkea työtaistelumäärää selittävät myös yleiseurooppalainen työtaisteluiden lisääntymisen kehityskulku sekä työmarkkina-suhteiden kärjistyminen monella alalla, samoin kuin Ruotsiin suuntautuvan massamuuton seuraukset.

Se vaikutti kahdella tapaa palkankorotusvaatimuksiin ja sitä kautta lakkoherkkyyteen. Ensinnäkin, työvoimasta tuli niukempi resurssi, jolloin mahdollisuudet vaatia palkankorotuksia kohosivat. Toiseksi, houkutus saada palkat Ruotsin tasolle tai lähemmäksi sitä kasvoivat, kun merkittäväällä osalla palkansaajista oli sukulaisia tai tuttavuuksia muuttanut Ruotsiin kymmeniä prosentteja paremmille ansioille.

Kuvio 15. Työtaistelut ja menetetyt työpäivät Suomessa 1970–2015

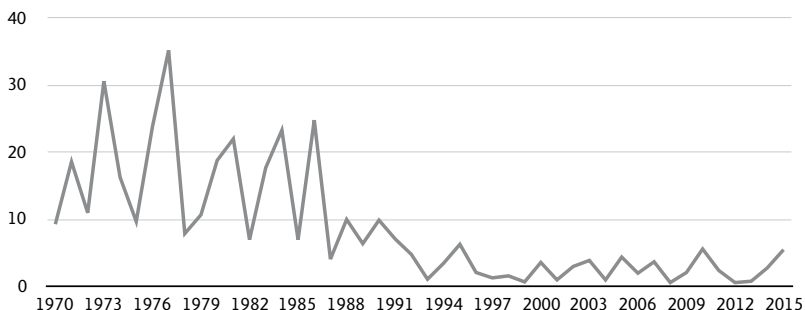
Lähde: Tilastokeskus

1970-luvun lakkoherkkyys näkyy myös työtaisteluihin osallistuneiden osuutena työllisistä. Vuonna 1976 peräti 35 prosenttia työllisistä osallistui työtaisteluihin. 2010-luvulla työtaisteluihin osallistuneita on ollut keskimäärin noin kolme prosenttia työllisistä, eli noin 65 000 henkeä.

Kuvio 16. Työtaisteluihin osallistuneiden osuus työllisistä 1970–2015

Lähde: Tilastokeskus

Muihin pohjoismaihin tai eurooppalaiseen tasoon verrattuja Suomi ei ole erityisen lakkoherkkä maa. Norjassa lakkojen yleisyys 2000-luvulla on ollut Suomen tasolla. Tanska on ollut pohjoismaista lakkoherkin. Suomi sijoittuu lakkoherkkyydessä suurin piirtein Euroopan (ja pohjoismaiden) keskitasolle.

Lakkojen takia menetettyjen työpäivien määrä on pudonnut noin kymmenesosaan 1970-luvun riitaisimmista ajoista.

Työtaistelut ovat harvinaistuneet monessa muussakin maassa, esimerkiksi Ruotsissa. Työrauhaa Ruotsissa ovat parantaneet – ja siten lakkojen määrää vähentäneet – laissa olevat ammattiliittojen joukkokanneoikeus ja myötämääräämis-oikeus, osittain myös ammattiliittojen joukkovoiman heikkeneminen. Ruotsissa työntekijöiden edustajat pääsevät osallistumaan yritysten päätöksentekoon. Se parantaa osapuolten luottamusta ja yhteistyötä. Saksassakin on samansuuntainen käytäntö.

1990-luvun laman jälkeen työtaistelujen määrä romahti

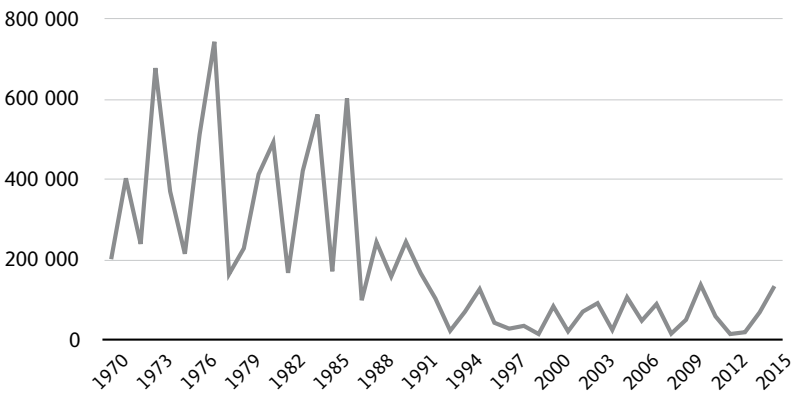
Lakkojen kokonaismäärän vertailu vuosikymmenittäin kertoo paljon. Sekä työtaisteluiden että työtaisteluissa menetettyjen työpäivien määrä on ollut vahvassa laskussa jo vuosikymmenet. Erityisen voimakas pudotus on tapahtunut 1980-luvulta 1990-luvulle tultaessa.

1990-luvun alun lamassa ja sen jälkeen lakkoja käytiin hyvin vähän ja menetettyjen työpäivien määrä pieni. Lakkojen sisältö oli käytännössä protesteja ja palkankorotusvaatimuksia. Laman jäljet vaikuttivat pysyvästi, vaikka lamasta on jo 25 vuotta.

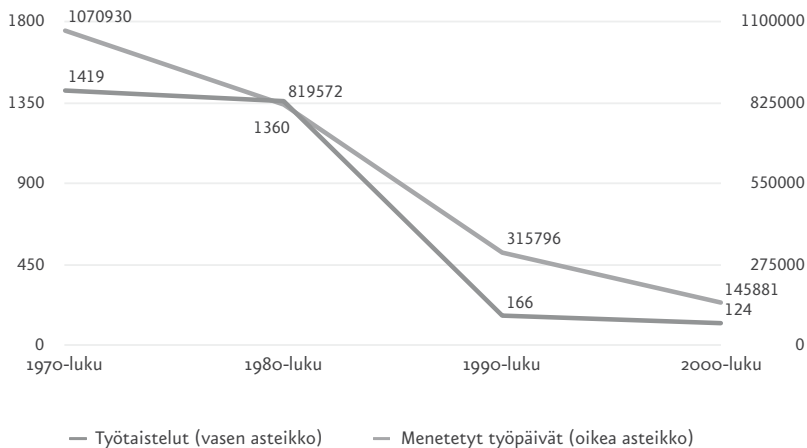
Naapurimaa Ruotsissa tapahtumien kulku on mennyt mielenkiintoisesti eri tavalla. Ruotsissakin lakot lähtivät 1990-luvun alussa jyrkkään laskuun eivätkä ole siitä nousseet, vaikka lama oli siellä huomattavan paljon lievempi kuin Suomessa.

Kuvio 17. Työtaisteluihin osallistuneet 1970–2015

Lähde: Tilastokeskus

Graafista havaitaan, että ennen 1990-lukua ei ollut lainkaan vuosia, jolloin osallistuneita työtaisteluihin olisi ollut alle 100 000. Sen jälkeen työtaistelussa osallisena on ollut alle 100 000 työntekijää lähes jokaisena vuotena. Suuri jakaja onkin 1990-luvun alun lama, joka vei ihmisiltä työtaistelupalut ja ainakin lyhytaikaisesti myös tarjolla olleen jakovaran. Kun yritysten liikevaihdot laskivat ja tuotot romahtivat monella alalla miinukselle, ei tarjolla ollut kasvua, jota olisi voinut työtaisteluilla ulosmitata.

Kuvio 18. Työtaistelut ja niissä menetetyt työpäivät Suomessa vuosikymmenittäin

2000-luvulla on menetetty työtaisteluissa enää noin 146 000 työpäivää vuosittain. 1970-luvulla määrä oli noin 1 071 000. Määrä on pudonnut siis noin seitsemäsosaan, vaikka työllisen väestön määrä on kasvanut naisten vahvemman työmarkkinoille osallistumisen myötä.

Vielä 1970-luvun ja osin 1980-luvun aikana Suomea on vielä voitu pitää perustellusti lakkoherkkänä maana. Työtaisteluihin osallistuneiden osuus työllisistä on ollut usein yli 20 prosenttia, korkeimmillaan jopa 35 prosenttia.

2000-luvulla taas työtaisteluihin osallistuneiden osuus on laskenut 0–5 prosenttiin työllisistä ja työtaisteluiden määrä pudonnut jopa alle sataan vuodessa. Vuonna 1999 käytiin vain 65 työtaistelua, mikä on Suomen historian pienin määrä.

8.1 Onko Suomi lakkoherkkä maa? Kansainvälinen vertailu

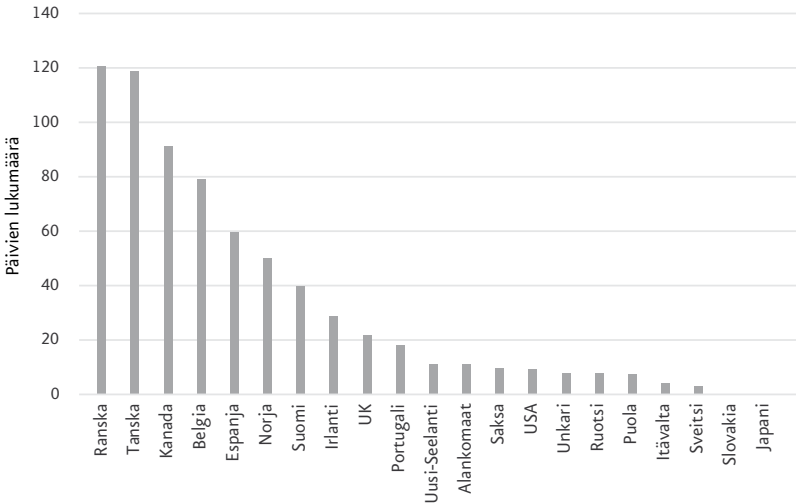
Suomen lakkoherkkyyttä tarkastellessa on luonnollista vertailla sitä muihin maihin, tai vähintään vertailukelpoiseen ryhmään maita, joka usein on pohjoismaat.

Tilasto osoittaa Suomen olevan selkeästi Ruotsia ja esimerkiksi Saksaa tai Yhdysvaltoja lakkoherkempi maa. Norja on hieman Suomea lakkoherkempi. Pohjoismaista Tanska on selkeästi lakkoherkkin. Ranska on koko tilaston ykkösenä yli 120 työtaistelupäivällä per 1 000 palkansaajaa.

Suomi vaikuttaa olevan pohjoismaisessa vertailussa keskitasoa ja Euroopan laajuisessa vertailussa hieman keskimääräistä lakkoherkempi.

Kuvio 19. Työtaistelussa menetetyt työpäivät (keskimäärin vuodessa jaksolla 2007–2016, 1000 palkansaajaa kohden.

Lähde: Institut der deutscher Wirtschaft Köln 2018

Mielenkiintoista on, että Japanissa ja Itä-Euroopan maissa ei käytännössä ole työtaisteluita lainkaan. Syyt ovat kulttuurisia ja lainsäädännöllisiä. Toisaalta Japanissa yleisiä ovat mielenilmauslakot eli

80 *japanilaiset lakot*, joissa tehdään työtä normaalisti, mutta kannetaan kaulassa lappua, jossa kritisoidaan työnantajan toimia. Mahdollista on myös erilaisten banderollien tai kylttien esillepano. Japanilaisessa lakossa siis pyritään heikentämään työnantajan mainetta ja sosiaalista hyväksyttävyyttä. Siinä ei pyritä tuotannon keskeyttämiseen.

Selvää syytä Tanskan lakkoherkkyydelle ei tutkimuksessa löydy. Tanskan työtaisteluihi liittyvä lainsäädäntö on melko samankaltainen kuin muiden pohjoismaiden. Keskeisimmät erot ovat, että Tanskassa italialaiset lakot ovat kiellettyjä ja myötätuntolakkoihin suhtaudutaan tiukemmin. Toisin sanoen lainsäädännön perusteella Tanskassa luulisi olevan vähemmän lakkoja kuin Suomessa!

Myös Tanskan tilastoviranomainen ja sen tapa tilastoida työtaisteluita ovat vertailukelpoiset Suomeen ja esimerkiksi Ruotsiin nähden. Tanskan lakkoherkkyys on myös ollut ajallisesti pitkäkestoista. Tanska on ollut kymmenien vuosien ajan muita pohjoismaita lakkoherkempi. Selkeää yksittäistä syytä tähän ei löydy.

Ruotsin lakkojen vähäisyyttä voidaan tarkastella muiden työtaisteluiden kautta. Esimerkiksi ETUI:n (European Trade Union Institututen) käsitys on, että Ruotsissa lakkojen sijaan korostuvat ylityökiellot ja ulosmarssit. Ruotsissakin lakkomäärät olivat korkealla 1970-luvulla ja osin 1980-luvulla, ja valtaosa lakoista oli alle yhden päivän mittaisia²⁵ ja noin puolessa lakoista oli mukana alle 50 työntekijää. 1990-luvulla lakkojen määrä putosi jyrkästi niin Ruotsissa kuin Suomessakin. Nykyään Ruotsin lakot ovat järjestäytyneempiä ja ovat laillisia ja etukäteen ilmoitettuja.

Ruotsin kehitys lakkoilussa on siis Suomen kaltainen, mutta vielä jyrkempi. Eniten lakkoilevat alat ovat maiden välillä käytännössä samat, eli teollisuus-, rakennus- ja kuljetusalojen miesvaltaiset ammattiryhmät.

Lewin (1994) on kuvannut Ruotsin korporatismia mielenkiintoisesti ”intensiivisen” vähemmistön, eli tässä tapauksessa teollisuustyöväen, kykynä ajaa etujaan suurempien, mutta passiivisempien ryhmien kustannuksella. Järjestäytymällä ja vaatimalla aggressiivisesti etujensa parannuksia tietyt ammattiryhmät saivat ulosmittattua itselleen huo-

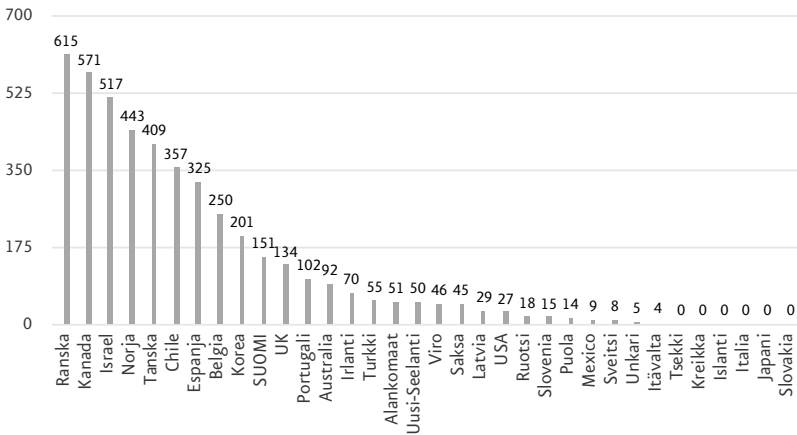
25 <https://www.etui.org/ReformsWatch/Sweden/Strikes-in-Sweden>

mattavan ansiotason nousun korporatismiin kukoistuskaudella 1970- ja 1980-luvuilla.

Lewinin analyysissä korporatismiin laimentumisen taustalla on intensiiviksi kuvattujen ammattiryhmien maltillistuminen, jonka taustalla voi olla elintason parantumisen tuoma tyytyväisyys. Toisaalta myös ”intensiiviseksi” kuvattujen teollisuus- ja kuljetusalojen työntekijöiden osuus työvoimasta on Ruotsissa vähentynyt.

Euroopan tasolla työtaisteluiden vuoksi menetettyjen työpäivien määrissä erot ovat ylipäättään hyvin suuret. Kreikassa menetettyjen työpäivien määrä per 1 000 työntekijää on ollut jopa yli 300 vuosina 2000–2009. Monessa Itä-Euroopan maassa luku on lähellä nollaa.

Kuvio 20. Työtaisteluiden vuoksi menetetyt työpäivät per 1000 työntekijää, 2010–2015 – OECD

Havaitaan, että myös tällä aikajänteellä Suomi on Ranskaa ja Tanskaa vähemmän lakkoherkkä maa, mutta myös Norjassa on ollut Suomea enemmän työtaisteluita.

Yleisellä tasolla havaitaan, että Itä-Euroopan entisissä sosialistimaissa lakoja on hyvin vähän tai tilastot puuttuvat. Pohjoismaiden välillä on laajoja eroja. Tanska on lakkoherkkä maa, Ruotsi ei ole, ja Norja

ja Suomi ovat näiden välillä. Etelä-Euroopassa lakkoja on sen sijaan paljon.

Gallin (2012) havainto on, että lakot ovat yleisesti vähentyneet Länsi-Euroopassa. Hänen aineistostaan voidaan havaita lakkojen määrän vähentyneen vuosien 1986–2008 välillä muun muassa Ranskassa, Italiassa, Saksassa, Espanjassa, Kreikassa, Britanniassa ja Portugalissa. Tarkastelluista yhdeksästä valtiosta ainoastaan Belgiassa lakkojen ja menetettyjen työpäivien määrät kasvoivat ja Alankomaissa pysyivät ennallaan.

Koska Suomi on siirtynyt 1970-luvun ajan lakkoherkimmästä kärjestä nykyiselle eurooppalaiselle keskitasolle, voidaan vetää johtopäätös, että Suomessa lakkojen määrän lasku on ollut vielä laajempaa kuin Gallin tarkastelemissa vertailumaissa. Yleiseurooppalainen ilmiö on tapahtunut Suomessa vielä voimakkaammin, johtuen ehkä 1990-luvun laman vaikutuksista.

Itä-Euroopassa työväenliikkeen perinteet ovat sosialistiaikojen vuoksi täysin erilaiset, ja organisoitunut työväenliike on pääosin heikko. Crowley'n (2004) tutkimuksessa havaitaan ammattiyhdistysliikkeen olevan Itä-Euroopan maissa sekä taloudellisesti että poliittisesti heikko voima, jos sitä verrataan Pohjoismaihin tai Länsi-Eurooppaan. Historiallisella painolastilla ja pyrkimyksellä erottautua sosialistiaikojen perinnöstä on tässä suuri merkitys. Työtaisteluiden määrä on näissä maissa vähäinen ja tuloerot yleensä melko suuret.

Ost (2009) arvioi, että muutamat hyvin tuottavien teollisuusalojen liitot saattavat voimistua, mutta ammattiyhdistysliike kokonaisuutena pysynee heikkona Itä-Euroopassa, koska poliittiset ja ideologiset näemykset ovat pääosin ammattiyhdistysliikkeen kannalta haasteelliset.

Kappaleessa 5 esiteltyt työtaisteluita koskevat lainsäädännölliset rajoitukset ovat Itä-Euroopassa tiukat. Esimerkiksi työsaarto ei ole sallittu toimenpide missään uudessa EU-maassa.

Tilanteeseen saattaa tuoda muutosta osaavan ammattityövoiman, ”puolalaisen putkimiehen”, muutto laajamittaisesti Länsi-Eurooppaan. Tämä luo Itä-Eurooppaan samankaltaisen tilanteen kuin Suomessa oli 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa. Ammattityövoiman muuttoaalto Ruotsiin loi monelle alalle työvoimapulan, joka onnistuttiin

ulosmittaamaan palkankorotuksiksi ja poliittisen aseman parantumiseksi (economic front ja political front). Ainakaan toistaiseksi Itä-Euroopan maiden ammattiyhdistysliikkeet eivät ole tässä kovin hyvin onnistuneet, vaikka maiden talouskasvu on ollut pääosin vahvaa ja ammattityövoiman muuttoliike Länsi-Eurooppaan korostetun suurta.

Toisaalta esimerkiksi Virossa ja Puolassa palkat ovat nousseet nopeasti ja tuloerot silti tasoittuneet muutaman viime vuoden aikana. Yhteiskunnalliset ja taloudelliset edellytykset ammattiyhdistysliikkeen aseman vahvistumiselle ovat siis olemassa, mutta se ei ole ainakaan vielä realisoitunut.

Etelä-Koreassa lakkoillaan kohtuullisen paljon, kun taas ”naapurimaa” Japanissa lakkoilu on olematonta. Kehityskulku liittyy osin Etelä-Korean voimakkaaseen teollistumiseen 1960- ja 1980-lukujen välisenä aikana, ja valtion suuryhtiöiden (*chaebol*) merkittävään asemaan. Etelä-Koreassa valtionhallinnolla ja suurteollisuudella on laajat kytkökset ja teollisuuden osuus taloudesta suuri.

Maan ammattiyhdistysliike on hyötynyt tästä, koska riittävä työtaisteluvoima keskeisillä suurteollisuuden aloilla on Minnsin (2001) mukaan riittänyt tekemään maan ammattiyhdistysliikkeestä taloudellisesti ja poliittisesti voimakkaan. Toisaalta työkulttuuri pitkine työaikoineen on Etelä-Koreassa äärimmäisen vaativa ja kurinalainen.

Japanissakin valtion suuryhtiöt (*zaibatsu*) ovat olleet teollistumisessa ja talouskehityksessä keskeisessä roolissa toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä. Ammattiliittojen merkitys oli 1950–1970-luvuilla suuri. Japanin talouden ajauduttua hitaaseen kasvuun 1980-luvulla ja sen jälkeen ammattiliittojen mahdollisuudet vaatia parannuksia ansioihin ja ehtoihin ovat olleet vähäiset.

Yleinen havainto länsimaissa on lakkoherkkyyden väheneminen 2000-luvun aikana ja 1990-luvulla. Esimerkiksi Vandaelen (2016) argumentti on, että perinteinen lakkoilu on vähenemässä. Vuosina 1995–2015 lakkojen määrä väheni lähes kaikissa Länsi-Euroopan maissa ja menetettyjen työpäivien määrä vastaavasti laski. Tähän liittyy muun muassa de-industrialisaatio. Perinteinen lakkoilu on työtaistelumuotona kehittynyt teollistumisen aikoihin ja sopii erityisen hyvin teollistuneeseen yhteiskuntaan. Työpaikkarakenteen muuttuessa sen ohelle

84 kaivataan uusia keinoja työväen taloudellisen ja yhteiskunnallisen aseman turvaamiseen.

Toisaalta työntekijöiden repertoaari on leventynyt muihin keinoihin. Vandaelenin mukaan julkiset protestit, jotka usein liittyvät politiikkaan enemmän kuin työehtoihin, ovat yleistyneet. Käytetty termi ”*well-organized one-day event ... coordinated by unions*” kuvaa hyvin myös Suomen vuosien 2015–2018 tapahtumia.

9. Johtopäätökset

TYÖTAISTELUT OVAT lähes kaikkialla laillinen työväenliikkeen keino taistella tasaisemman tulonjaon saavuttamiseksi työn ja pääoman välillä. Lisäksi työtaistelut ovat protestointiväline työväkeen kohdistuvia väärinkäytöksiä vastaan. Työtaistelut tai vähintään valmius niihin ovatkin välttämättömiä toimenpiteitä eri yhteiskuntaluokkien sosiaalisen aseman ja riittävän tasaisen talouskehityksen turvaamiseksi.

Suomalaisissa työtaisteluissa ja työväenliikkeessä on alusta asti korostunut myös pyrkimys tasa-arvoon. Ensimmäisessä työehtosopimuksessa vuonna 1900 kirjattiin nais- ja mieskirjaltajien ”yhtenäiset edut”. Suurlakossa vuonna 1905 keskeinen vaatimus oli yleinen ja yhtäläinen äänioikeus. Nykyään moni tietää, että Suomessa naiset saivat äänioikeuden maailman ensimmäisten joukossa, mutta harva tietää, että vaaliuudistus liittyi oleellisesti vuoden 1905 suurlakkoon, jonka keskeisiin vaatimuksiin se kuului.

Voidaan sanoa, että järjestäytynyt työväenliike ja sen työtaisteluvalmius ovat keskeisin luokkayhteiskuntaa torjuva väline. Esimerkiksi Britanniassa luokkayhteiskuntamainen rakenne heikkeni toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä sekä taloudellisesti että poliittisesti, mutta vahvistui jälleen 1980-luvulla. Ammattiyhdistysliike ja työväenliike ajavat työväen asemaa taloudellisesti, poliittisesti ja lainsäädännöllisesti (economic front, legal front, political front) estäen haitallista luokkayhteiskuntakehitystä.

Työväenliikkeen työtaistelumahdollisuuksien heikkeneminen johtaa taloudellisesti tulonjaon jyrkentymiseen ja arvonlisäyksen keskittymiseen hyväosaisimmille. Lisäksi työtaistelumahdollisuuksien hupeneminen johtaa tyypillisesti työväenluokan poliittisen aseman heikentymiseen ja erilaisten etujen, kuten eläkkeiden tai terveydenhuoltomahdollisuuksien heikentymiseen. Kollektiiviset palkkasopimukset

86 turvaavat myös etnisten tai uskonnollisten vähemmistöjen oikeuksia niissä maissa, joissa laajamittainen syrjintä on yleistä.

Lakkojen kustannusvaikutusten laskenta on Suomessa ja kansainvälisesti lapsenkengissä ja perustuu lähinnä yksinkertaisiin arvioihin. Arviointiin liittyy ajoittain myös tarkoitushakuisuutta. Aiheen yhteiskunnallisen ja taloudellisen tärkeyden vuoksi olisi toivottavaa, että laskentaan panostettaisiin enemmän. Kustannusten bruttolaskenta, eli työtaistelun keston osuus vuoden työajasta ja sen osuus vuoden tuotannosta, johtaa harhaan. Työtaistelun aikana menetettyä tuotantoa voidaan tyypillisesti kiertää jälkikäteen takaisin ja taistelun aikana voidaan hyödyntää varastoja. Jos lakko on ilmoitettu asianmukaisesti 14 päivää etukäteen, lakon vaikutuksiin voidaan varautua myös etukäteen. Tarkemman kuvan kustannuksista antaa efektiivinen kustannuslaskenta, jossa huomioidaan lakon aikana menetetyn tuotannon kireminen ja tästä johtuvat kulut sekä lakon epäsuorat kustannukset.

Suomalaisessa julkisessa keskustelussa lakkojen aiheuttamia kustannuksia kauhistellaan yleisesti. Tyypillistä näissä laskelmissa on tarkoitushakuisuus ja epäjohdonmukaisuus. Lakkojen aiheuttamat kokonaiskustannukset työnantajille ovat kuitenkin pienet. Esimerkiksi sairaspäiviä on tyypillisesti yli satakertainen määrä verrattuna lakkopäiviin. Lisäksi tyypillistä lakkouutisoinnissa on käyttää tietyllä aikavälillä toteutumatta jäänyttä *tuotantoa*, joka on eri asia kuin menetetyt *voitot*.

Työtaisteluiden määrät vaihtelevat kansainvälisesti paljon. Suomessa määrät ovat vaihdelleet vuosikymmenien aikana voimakkaasti. Myös työtaisteluiden luonne on muuttunut. Yhteiskunnallisten tai luokkasemaan liittyvien muutosten tavoittelusta on siirrytty vahvemmin edunvalvontaan tai protestiin liittyviin työtaisteluihin. Syynä tähän voi olla, että yhteiskunnalliset rakenteet ja oikeusvaltio ovat kehittyneet niin paljon, että työväestöön kohdistuu menneitä vuosisatoja vähemmän räikeitä väärinkäytöksiä ja Suomen luokkayhteiskunta on kehittynyt hyvinvointivaltioksi.

Kansainvälisessä vertailussa Suomi on ollut aiemmin lakkoherkkä maa, mutta nykyään pohjoismaista keskitasoa ja Euroopan tasolla

hieman keskimääräistä lakkoherkempi. Pohjoismaista selkeästi lakkoherkin on Tanska. Selvää syytä tähän ei ole. Tanskan työtaistelulainsäädäntö, työmarkkinasuhteet ja tulonjako vastaavat pitkälti muita pohjoismaita.

Lakko on työtaistelun muotona kehitetty teollistuvan yhteiskunnan olosuhteisiin, ja se toimii erityisen tehokkaasti teollisessa tuotannossa. Viime vuosikymmeninä teollisuuden osuus työpaikoista on vähentynyt lähes kaikissa länsimaissa, ja tämä on ollut osasy syy lakkoilun vähentymiseen lähes kaikissa länsimaissa. Palveluvaltaistuvaan ja digitalisoituvaan yhteiskuntaan tarvittaisiin uusia työtaistelun muotoja palkansaajaväestön taloudellisen ja yhteiskunnallisen aseman turvaamiseksi. Useissa länsimaissa on havaittu yleistymistä ammattijärjestöjen organisoimissa yhden päivän massatapahtumissa, joilla on työväestön asemaan liittyvä tavoite. Usein osallistujat ovat samalla lakossa töistensä.

Yhteiskunnan tulonjaossa Suomi on keskittynyt viimeisinä vuosikymmeninä pääoman suuntaan. Palkansaajakorvausten osuus kansantulosta on pienentynyt 1990-luvun laman jälkeisinä vuosikymmeninä. Kansainvälisesti havainto on samantyyppinen. Pääomatulojen osuus kaikista tuloista on kasvanut ja varallisuus keskittyy. Tällä on yhteys ammattiyhdistysliikkeen työtaistelunvalmiuden heikkenemiseen. Työväenliike ei ole kyennyt ulosmittaamaan arvonlisäyksen kasvua palkankorotuksiksi esimerkiksi Yhdysvalloissa tai Euroopassa.

Kollektiiviset työehtosopimukset ja vahva ammattiyhdistysliike edesauttavat myös miesten ja naisten sekä eri etnisten ryhmien välistä palkkatasa-arvoa. Syrjittyjen ryhmien saama hyöty keskitetyistä palkkasopimuksista on erityisen suuri.

Kaikki tämä osoittaa kuinka välttämättömiä ammattiyhdistysliike ja sen työtaistelumahdollisuudet ovat paitsi oikeudenmukaiselle tulonjaolle, myös koko yhteiskunnan tasapuoliselle kehitykselle ja luokka-yhteiskunnan torjumiselle.

Lähteitä ja lisätietoa aihepiiristä

Tapio Bergholm: Sopimusyhteiskunnan synty I: Työehtosopimusten läpimur-
rosta yleislakkoon. SAK 1944–1956

Pasi Pyöriä: Työelämän myytit ja todellisuus

Tapio Bergholm: Kohti tasa-arvoa. Tulopolitiikan aika 1. SAK 1969–1977

Tilastokeskuksen Tilastotiedotus-sarja 1970–1990

Niklas Bruun, Matti Mikkola & Marianne Muona: Selvitys eurooppalaisista työ-
rauhajärjestelmistä, 2011

Tuomo Alasoini: Suomen lakot ekonomististen ja poliittis-organisatoristen lak-
koteorioiden valossa, 1985

Tapio Bergolm: Suurlakko tärkein, 2011

Sergi Jimenez: Strike Outcomes and Wage Settlements in Spain, 2004

John Hicks: The Theory of Wages, 1932

Roger Tang ja Allen Ponak: Employer Assessment of Strike Cost, 1986

Kimmo Kevätsalo: Ammattiyhdistysliike, 1970

Risto Alapuro: State and revolution in Finland, 1988

Matti Savola: Lakko työelämän ristiriitana, 1969

Tapio Bergholm: SAK:n historia, 2013

Tomi Kyyrä: Funktionaalinen tulonjako Suomessa, 2002

Timo Soukola: Itsekkyyttä jäsenistön puolesta – AKT:n historia 1990–2010, 2018

89

Peter Cramton ja Joseph Tracy: Unions, Bargaining and Strikes, 2002

David Card: Falling Union Membership and Rising Wage Inequality, What's The Connection?

Lawrence Mishel: Unions, Inequality and Faltering Middle-Class Wages, 2012

Neil J. Mitchell: Where traditional Tories fear to tread: Mrs Thatcher's trade union policy, 1987

Andrew Charlwood: The Anatomy of Union Membership Decline in Great Britain 1980–1998, 2013

David Green: Lines of Conflict: Labour Disputes in London 1790–1870, 1998

James Cronin: Industrial Conflict in Modern Britain, 1979

Haapala, Löytty, Melkas, Tikka: Kansa kaikkivaltias – Suurlakko Suomessa 1905, 2008

Wiebke Warneck: Strike rules in the EU27 and beyond – a comparative overview, 2007

Stephen Crowley: Explaining Labor Weakness in Post-Communist Europe, 2004

David Ost: The Consequences of Postcommunism: Trade Unions in Eastern Europe's Future, 2009

John Minns: The Labour Movement in South Korea, 2001

Kauppinen, Timo: Suomen työmarkkinamallin muutos, Työpoliittinen tutkimus No 30, Työministeriö 1992

- 90 Marja-Leena Salkola: Työväenkaartien synty ja kehitys punakaartiksi ennen kansalaissotaa, 1985
- Eino Ketola: Kansalliseen kansanvaltaan. Suomen itsenäisyys, sosialidemokratit ja Venäjän vallankumous, 1987
- Martti Häikiö: Suomen tie itsenäisyyteen, vuoden 1917 vaiheita, 2017
- Leif Lewin: The rise and decline of corporatism: The case of Sween, 1994
- Kurt Vandaele: Interpreting strike activity in western Europe in the past 20 years – the labour repertoire under pressure, 2016
- Gregor Gall: Quiescence continued? Recent strike activity in nine Western European countries, 2012

Työtaistelu – työnantajan, työnantajajärjestön, työntekijöiden tai työntekijäjärjestön päättämä tilanne, jossa keskeytetään alan tai yrityksen tuotanto. Tyypillisimmin lakko.

Jakovara – voi tarkoittaa julkistaloudessa olevaa liikkumavaraa, eli mahdollisuutta lisätä julkisia menoja, tai jollain alalla olevaa palkanmaksuvaraa, jota voidaan tavoitella palkankorotuksiksi

Työehtosopimus eli *TES* – työnantajajärjestön ja työntekijäjärjestön välinen sopimus tietyn alan työehdoista kuten palkoista ja työajoista

Tupo eli *Tulopoliittinen kokonaisratkaisu* – sopimus, jossa työnantajajärjestöjen, työntekijäjärjestöjen ja valtion välillä on sovittu palkkojen lisäksi esimerkiksi tulonjaon tai sosiaalipolitiikan kysymyksistä

Economic front – työntekijöiden tai työväenluokan taloudelliseen asemaan vaikuttavat tekijät, kuten palkankorotukset ja tulonjako

Legal front – työntekijöiden tai ammattiyhdistysliikkeen oikeudet ja juridiset mahdollisuudet, esimerkiksi oikeus poliittisiin lakkoihin tai lakkovahtien käyttöön

Political front – työntekijöiden tai työväenluokan yhteiskunnalliseen asemaan liittyvät tekijät, edustavuus poliittisessa päätöksenteossa ja sen myötä mahdollisesti saatavat edut

Työsulku – työnantajan työtaistelutoimi, jossa tuotanto ja työntekijöiden palkanmaksu keskeytetään

Pakkosovittelu – Suomessa työmarkkinaosapuolten on velvollisuus osallistua työriitojen sovitteluun. Sen sijaan pakkosovintoa ei ole, joten sovintoehdotusta ei ole pakko hyväksyä.

92 *Rikkuri* – lakonalaista työtä tekevä henkilö, jonka toiminta heikentää lakon vaikutusta. Tyypillisesti esimies tai liittoon kuulumaton henkilö.

Lakkovahti – lakon aikana työpaikkaa vahtiva henkilö, joka pyrkii estämään rikkureiden pääsyä työpaikalle. Tyypillisesti liiton aktiivi tai luottamusmies.

Kuvioluettelo

- KUVIO 1: Palkkatulojen ja yrittäjätulojen osuus yritysten arvonlisäyksestä 1975–2015
- KUVIO 2: Kansantulon erittely 1975–2018
- KUVIO 3: Järjestäytymisaste ja hyvätuloisimman 10%:n osuus ansioista Yhdysvalloissa
- KUVIO 4: Gini-kerroin Isossa-Britanniassa 1979–2011
- KUVIO 5: Työtaisteluiden lainsäädäntöä työtaistelutyyppin mukaan
- KUVIO 6: Korvatut sairaspäivät 2000–2018
- KUVIO 7: Työtaistelut muodon mukaan 1971–1990
- KUVIO 8: Työpäivämenetykset työtaisteluissa 1917–2006, Tilastokeskus
- KUVIO 9: Työtaisteluissa menetetyt työpäivät 1970–2015
- KUVIO 10: Lakkoon osallistuneiden osuus työllisistä
- KUVIO 11: Työtaisteluissa menetetyt työpäivät 1970–2015
- KUVIO 12: Työttömyysaste vuosittain 1989–2018, Tilastokeskus
- KUVIO 13: Työtaisteluiden syyt 2009–2018, EK ja Tilastokeskus
- KUVIO 14: Työtaisteluissa menetetyt työpäivät 1970–2015
- KUVIO 15: Työtaistelut ja menetetyt työpäivät Suomessa 1970–2015, Tilastokeskus
- KUVIO 16: Työtaisteluihin osallistuneiden osuus työllisistä 1970–2015, Tilastokeskus
- KUVIO 17: Työtaisteluihin osallistuneet 1970–2015, Tilastokeskus
- KUVIO 18: Työtaistelut ja niissä menetetyt työpäivät Suomessa vuosikymmenittäin
- KUVIO 19: Työtaisteluissa menetetyt työpäivät kansainvälisessä vertailussa, kaavio Tapio Bergholm, lähdetilastot Institut der deutschen Wirtschaft Köln
- KUVIO 20: Työtaisteluiden vuoksi menetetyt työpäivät per 1000 työntekijää, 2010–2015 – OECD

TÄMÄ TIETOKIRJA kertoo työtaistelun merkityksen palkansaajien aseman ja yhteiskunnan kehityksen kannalta. Kirja auttaa ymmärtämään työtaisteluoikeuden lähtökohdat niiden historiallisessa kontekstissa. Lukijalle selviää konkreettisin esimerkein, että työtaisteluoikeudessa ei ole kyse pelkästään palkansaajien lyhyen tähtäimen etujen ajamisesta. Sen lisäksi lakoilla on muutettu yhteiskuntaa ja näin tulee tapahtumaan myös tulevaisuudessa. Työtaistelut ovat paitsi tulojaon väline, myös keino vaikuttaa suoraan työntekijöiden yhteiskunnalliseen asemaan ja yhteiskunnan voimasuhteisiin.

Tämä laaja tietopaketti suhteuttaa suomalaisen lakkoherkkyyden kansainvälisessä vertailussa. Sen kautta selviää muun muassa, että Suomi ei ole erityisen lakkoherkkä maa. Kirja sisältää myös vaihtoehtojen esittelyä lakkojen kustannuslaskennasta. Se havainnollistaa, että lakon kustannusten arviointia voidaan tehdä hyvin erilaisilla tavoilla, ja lopulta kyse on usein tarkoitushakuisesta valinnasta. Kirjassa selviää myös, miten työtaisteluoikeudet vaihtelevat eri maiden välillä ja mikä on ollut lakkoilun viimeaikainen kehityssuunta. Nämä ja monta muuta asiaa selviää, kun luet tämän alansa modernin klassikon!

Antti Koskela on työmarkkinoiden toimintaan perehtynyt kauppatieteiden maisteri

KALEVI
SORSA
SÄÄTIÖ